

Acta regionalia et environmentalica 1
Nitra, Slovaca Universitas Agriculturae Nitriae, 2010, s. 1–4

MULTIFUNCTIONALITY OF AGRICULTURE AND RURAL AREAS IN THE UNITING EUROPE MULTIFUNKČNOST' POL'NOHOSPODÁRSTVA A VIDIECKYCH OBLASTÍ V SPÁJANÍ EURÓPY

Józef KANIA

University of Agriculture in Krakow, Poland

The purpose of the paper is to present role and functions presently performed by agriculture and rural areas. For a dozen or so years in the scientific literature one has been discussing mainly **multifunctionality of rural areas**, understanding it as economic diversification of countryside, namely increase in employment opportunity in off-agricultural activity in rural areas. On the contrary, **multifunctionality of agriculture** as a socio-economic problem is an issue hardly recognized and insufficiently considered in scientific studies. As far as production (market) functions of agriculture are well known to all of us, off-market functions (**non-commodities outputs of agriculture**) constitute a difficulty, as far as their identification and classification is concerned, taking into account non-market effects of agriculture in economic, social, cultural and natural sphere. However, so that off-market functions can be performed, the agriculture must exist and act in the sphere of production activity. This phenomenon is defined as **jointness** of these two types of functions. Thus, perception and appreciation of multifunctionality of agriculture induces to protect and support agriculture under the European Union's Common Agricultural Policy, as a special sector of the economy.

Key words: multifunctionality of rural areas, multifunctionality of agriculture, non-commodities outputs of agriculture

The main way of assessment of place and role of agriculture, from the economic point of view, is its share in the Gross Domestic Product (GDP) and the share of people employed in agriculture in the overall number of the employed.

In 1950 in Poland, the share of agriculture in GDP was approximately 30%, and the share of people employed in agriculture in the overall number of employees was 50%. Industrialization which took place in our country in the post-war period resulted in the decrease in agriculture participation in GDP to 4.2% and the participation of people employed in agriculture to 16.2% in 2006. In well-developed countries such as U.S. these ratios in 2001 were below 1%, and in the 15 countries of the European Union (EU) 1–3% and 2–5% respectively.

Therefore, a question arises, whether these ratios truly prove the decrease in the importance of agriculture? According to many agricultural economists, as well as in the author's opinion, (Ziętara, 2000; Kania, 2003; Adamowicz, 2005; Wilkin, 2007), Agriculture is the first, irreplaceable link of food economy and the source of raw materials for the processing industry whose participation in GDP creation is more than two times higher than of agriculture itself. This, in turn shows a change in the agriculture function, especially the developed countries of the EU. Elementary functions of agriculture i.e.: food production, employment and source of income for the inhabitants of rural areas, are slowly losing their character.

Nowadays also production of high quality food, of raw materials for non-food purposes (textile, pharmaceutical industry), production of energy resources, renewable energy, protection of natural environment, landscape and climate, preservation of rural tradition and culture are expected from agriculture and farmers.

Performing these functions means new challenges with regard to spatial development. About 93% of the territory of Poland are rural areas^{1/} (in EU-27 – 91%) where 38% of population lives (in EU-15 – 56%), and over 60% of the territory of rural areas are arable lands. At this point the following questions arise: who is supposed to take care of the remaining area (40%) in terms of shaping relevant development and in the sense of responsibility for the integrity of those areas, and whether farms are prepared and capable of achieving many new and various functions in respect of changes in the agriculture environment, influencing changes in agriculture itself (increase in the costs of labour, growth in production prices, stagnation or decrease in prices of agricultural products, polarization of farms).

The purpose of this article is to present the role and function of contemporary agriculture and rural areas on the basis of the review of national and foreign literature in this field and the author's own experience.

Multifunctionality of agriculture and rural areas

For a dozen or so years Polish scientific literature has been discussing multifunctionality of rural areas, understanding it as economic diversification of rural areas, namely the increase in the possibilities of employment in activities beyond agriculture in rural areas.

On the other hand, **the multifunctionality of agriculture** as a socio-economic issue and analytical category is a hardly recognized issue and insufficiently considered both in Poland and in other countries. The statement of the Committee of the Ministers of Agriculture OECD defines the multifunctionality of agriculture in the following way (Huylenbroeck and others 2007 quoting Maier and Shobayashi 2001): „Beyond its most

^{1/} According to the European Commission, rural areas are all lands being beyond the administrative regions of cities. According to the OECD classification there are 3 categories of rural areas in Poland: 1) economically integrated areas, developing in terms of economy and demography, located around municipal centres (20% of the area), 2) intermediate rural areas, dominated by agricultural farms, poorly developing in terms of economy and demography – 60%, 3) peripheral rural areas, low-populated, with low-level social and technical infrastructure and regressive economy – 20%.

important function of the production of food and raw materials, agricultural activity can also shape landscape, provide benefits associated with the protection of environment, such as protection of soils, permanent management of renewable natural resources and preservation of biodiversity, as well as contribute to socio-economic chances of survival of many rural areas. Agriculture is multifunctional when it has one or several functions in addition to its primary role, that is the production of food and raw materials.^{2/} Interest in the multifunctionality of agriculture has been stimulated so far mainly by the discussion on economic, social and political bases of agriculture support legitimization, both on the national level and on the level of the European Union. It has become important not only for the national and European purposes, but also in discussions on the forum of World Trade Organisation (WTO). In this context the meaning of scientific assessment of the agriculture multifunctionality issue has increased and, first of all, of non-commodity outputs of agriculture). Wilkin (2007) boils it down to a relatively simple question: What is produced by contemporary agriculture and what part of this effect are market goods, and what part are non-commodity ones? It turns out that the answer of science to the question formulated in such a way is very limited.^{2/}

Functions of agriculture

Production (market) functions of agriculture are very well described in scientific literature. The little developed part of research is the one which applies to non-commodity or non-market effects of agricultural activity: the main difficulty in this field is identification and classification of a wide range of non-market effects of agriculture in economic, social, cultural and natural spheres. Classification of market and non-market functions of agriculture including the following aspects has been performed in our country by Adamowicz (2000, 2005), Ziętaara (2000) and Wilkin (2007) (fig. 1).

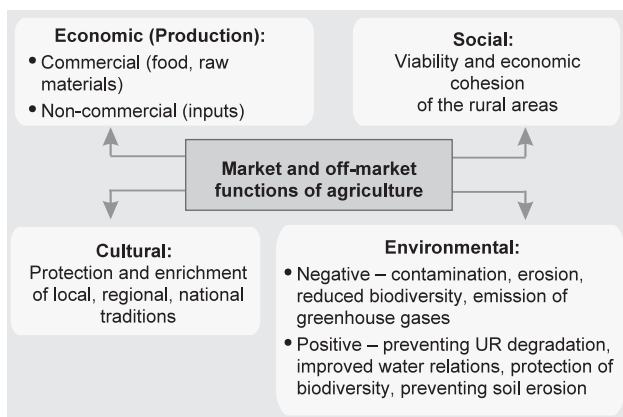

Figure 1 Classification of market and non-market functions of agriculture in Poland
 Source: prepared on the basis of (Adamowicz, 2000, 2005; Ziętaara, 2000; Wilkin, 2007)

Obrazok 1 Klasifikacja trhových a netrhových funkcí poľnohospodárstva v Poľsku
 Zdroj: pripravené podľa podkladov (Adamowicz, 2000, 2005; Ziętaara, 2000; Wilkin, 2007)

Western scientific literature concerning agriculture multifunctionality contains a new suggestion of non-commercial classifications of agriculture functions, dividing them into four groups:

- 1. Blue functions:** water resources management, water and wind power generation, prevention of floods, improvement in the quality of waters (fig. 2).

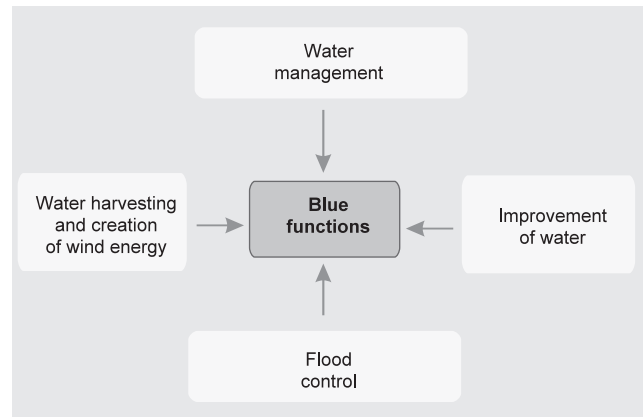

Figure 2 Blue functions
 Source: prepared on the basis of (Huylbroeck et al., 2007)

Obrazok 2 Modré funkcie
 Zdroj: pripravené podľa podkladov (Huylbroeck et al., 2007)

- 2. Green functions:** environmentally-friendly agricultural science, shaping and protection of natural and cultural landscape, cooperation in the preservation of protected areas, improvement in the circulation of matter and energy, generation of energy from biomass, sustaining biodiversity, ensuring welfare of farm animals (fig. 3).

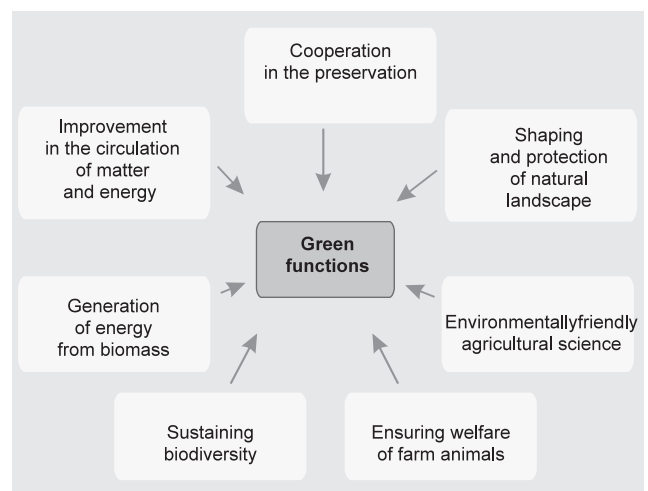

Figure 3 Green functions
 Source: prepared on the basis of (Huylbroeck et al., 2007)

Obrazok 3 Zelené funkcie
 Zdroj: pripravené podľa podkladov (Huylbroeck et al., 2007)

- 3. Yellow functions:** maintenance of cohesion and viability of rural areas, sustaining of rural identity, protection of tradition and folk culture, development of production and services directly associated with agriculture, sustaining and development of economic infrastructure (fig. 4).

^{2/} Tests in forestry prove that the income from wood production in the US is only 8 % of the value of goods and services from 1 ha of forests (in Switzerland – 5%), and the remaining percentage of the forest values are: protection of climate, waters and soils – 45% preservation of species – 30% and recreation – 20%of the area). 2) intermediate rural areas, dominated by agricultural farms, poorly developing in terms of economy and demography – 60%, 3) peripheral rural areas, low-populated, with low-level social and technical infrastructure and regressive economy – 20%.

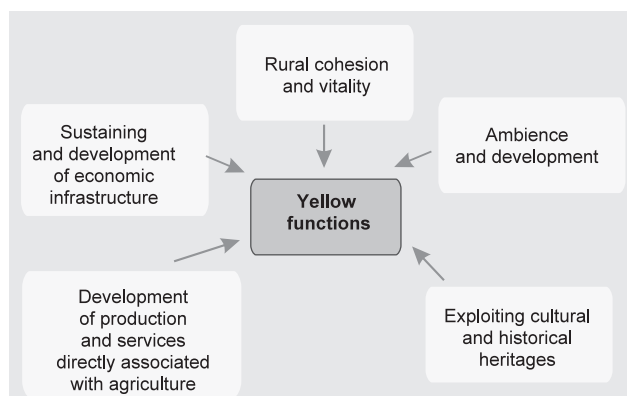

Figure 4 Yellow functions
Source: prepared on the basis of (Huylbroeck et al., 2007)
Obrázok 4 Žlté funkcie
Zdroj: pripravené podľa podkladov (Huylbroeck a i., 2007)

4. **White functions:** ensuring food security, providing high-quality food safety, ensuring food diversity, production of functional food, agricultural production for pharmaceutical purposes (fig. 5).

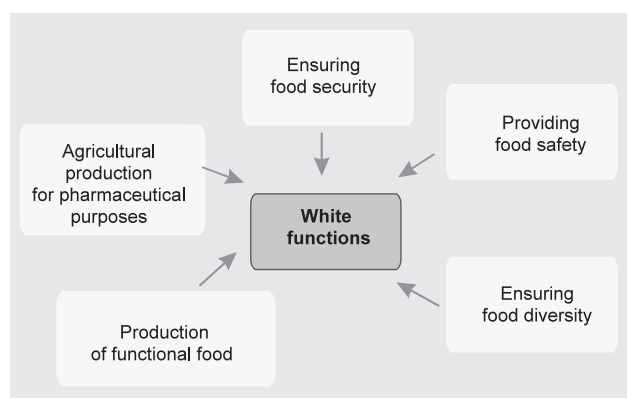

Figure 5 White functions
Source: prepared on the basis of (Huylbroeck et al., 2007)
Obrázok 5 Biele funkcie
Zdroj: pripravené podľa podkladov (Huylbroeck a i., 2007)

Inseparability of market and non-market functions of agriculture

It should be clearly emphasized that non-commercial (contrary to non-commodity) outputs of agriculture are usually connected with its production functions. This phenomenon is defined as **jointness** of these two types of functions. In order to implement the first ones, agriculture must exist and work in the other sphere – production activity. Many of the aforementioned non-production functions of agriculture have a character of by-products or external effect of production-commercial activity. Noticing and appreciation of agriculture multifunctionality induces therefore protection and support for agriculture as a special sector of economy.

Figure 6 illustrates long-term change tendencies between production and consumer functions of rural areas.

Participation of agricultural production is being reduced in the set of functions that are met by rural areas for the benefit of consumer functions and production functions outside agriculture. This tendency is influenced by both the demand-based and supply factors. In many countries of the EU

arable lands being at the disposal of farmers have already been less than 50% of the territory of the country. High productivity of agriculture enables to exclude from agricultural production significant percentage of soils, especially those less fertile, for other purposes. There is a growing demand for recreational purposes, for foresting and residential purposes.

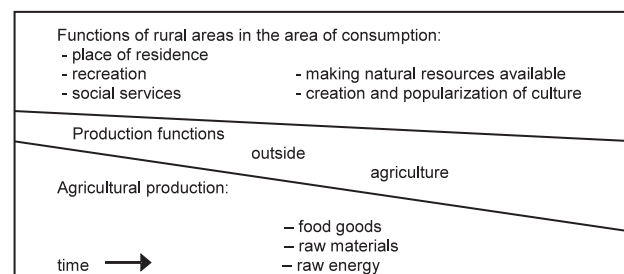

Figure 6 Rural areas as a place of production and consumption
Source: Wilkin, 2007

Obrázok 6 Vidiecke oblasti ako miesto produkcie a spotreby
Zdroj: Wilkin, 2007

Since 2000 the percentage and number of people living in the countryside in Poland has been increasing; similar tendencies can be noticed in several EU countries. The inhabitants of rural areas, both the ones living there for a long time and the newcomers, expect an increased offer of products and services, being a symptom of multifunctionality of agriculture and rural areas.

Conclusion

Future agriculture is multifunctional agriculture, participating in the process of permanent and sustainable development of rural areas. Participation in this process will require significant changes in the sector of agriculture and in the organization of agricultural farms. It must be the object of collective efforts, not only the problem of farmers. Undoubtedly, a great role in proper orientation of necessary transformations in agriculture should be played by science and agricultural education as well as consulting.

In the context of the presented issue of multifunctionality of rural areas and agriculture, new tasks (challenges) are arising for advisory services, namely:

- increasing environmental awareness of the inhabitants of rural areas,
- stimulation of positive ethical attitudes and readiness for taking care of environment among adults and teenagers,
- conducting the process of education based on test results,
- making farmers familiar with the principles of ecological policy towards agriculture and with support instruments within the ecological policy financed from national funds and EU budget,
- implementation of integrated and ecological production systems in agricultural farms.

Súhrn

Cieľom tohto článku je prezentovať úlohu a funkcie, ktoré poľnohospodárstvo a vidiecke oblasti aktuálne vykonávajú. Približne dvanásť rokov sa vo vedeckej literatúre diskutuje hlavne o multifunkčnosti vidieckych oblastí, čo sa chápe ako

ekonomická diverzifikácia vidieka, hlavne nárast príležitostí na zamestnanie v oblasti mimo poľnohospodárskych činností vo vidieckych oblastiach. V kontraste s tým je multifunkčnosť poľnohospodárstva ako sociálno-ekonomický problém málo diskutovaný a vo vedeckých štúdiách sa neberie dostatočne do úvahy. Z poznatkov, ktorých máme o funkciách produkcie (trhu) poľnohospodárstva dosť, sú mimotrhomé funkcie (nekomoditné vstupy poľnohospodárstva) problémom, čo sa týka ich identifikácie a klasifikácie, keď vezmeme do úvahy netrhové účinky poľnohospodárstva v ekonomickej, sociálnej, kultúrnej a prírodnej sfére. Aby sa však mohli mimotrhomé funkcie uskutočňovať, poľnohospodárstvo musí existovať a fungovať vo sfére výrobných aktivít. Tento fenomén je definovaný ako spojitosť týchto dvoch typov funkcií. Preto vnímanie a hodnotenie multifunkčnosti poľnohospodárstva predpokladá ochranu a podporu poľnohospodárstva podľa Všeobecnej politiky poľnohospodárstva Európskej Únie ako samostatného sektora ekonomiky.

Kľúčové slová: multifunkčnosť vidieckych oblastí, multifunkčnosť poľnohospodárstva, nekomoditné vstupy poľnohospodárstva

References

- ADAMOWICZ, M. 2000. Rola polityki agrarnej w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich. Roczniki Naukowe Seria (II) 1, Warszawa – Poznań – Zamość
- ADAMOWICZ, M. 2005. Zrównoważony i wielofunkcyjny rozwój rolnictwa a agronomia, Annales, vol. 60, Sectio E, UMCS, Lublin
- KANIA, J. 2003. Wyzwania dla doradztwa w aspekcie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. In: Acta Agraria et Silvestria, ser. Agraria, Sekcja Ekonomiczna, vol. 40, 2003, Kraków
- HUYLENBROECK van, G. et al. 2007. Multifunctionality of Agriculture: A Review of definitions, Evidence and Instruments, www.livingsreviews.org/lr-2007-3
- WILKIN, J. 2007. Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich (w) Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie 2014–2020, Nowe Życie Gospodarcze, no. 21.
- ZIĘTARA, W. 2000. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Roczniki Naukowe SERIA (II) 1

Contact address:

Dr hab. inż. Józef Kania, University of Agriculture in Krakow, Department of International Agriculture and Extension, 31–120 Krakow, PL, Al. Mickiewicza 21, rukania@cyf-kr.edu.pl

Acta regionalia et environmentalica 1
Nitra, Slovaca Universitas Agriculturae Nitriae, 2010, s. 4–6

REGIONÁLNÍ PODPORY A JEJICH PRÁVNÍ RÁMEC V EU STATE AIDS PROVIDED FOR REGIONS AND THEIR LEGAL FRAMEWORK IN EU

Martin JANKŮ

University of Agriculture in Krakow, Poland

The paper discusses selected legal aspects of the Guidelines on National Regional Aid, adopted in 1998 as binding EC rules. It focuses on the legal framework of regional aids designed to develop the less-favored regions by supporting investment and job creation in a sustainable context. The objective of the aid is to foster economic development of regions with low standard of living or high unemployment rate. The regional aids may be granted in regions eligible under the derogation in Article 92(3)(a) of the Treaty establishing the European Community provided that it is justified in terms of its contribution to regional development.

Key words: Community Law, State Aid, regional aids, less developed regions

V Evropě představuje poskytování dotací a jiných forem podpory státu, resp. ze státních zdrojů etablovanou a *de facto* nezřídkou hlavní součástí hospodářské politiky, a to i v takových zemích, jež jsou velmi těsně orientovány na hospodářský model volného trhu.^{1/} Není obtížné vidět výhody této podpory, neboť podpora poskytovaná státem může sloužit k mnoha účelům, počínaje snahou uchránit krachující podniky a zabránit dalšímu nárůstu nezaměstnanosti, až po úsilí podpořit nové podniky stojících na špičce technologických inovátorů.

Přesto však poskytování státních či obecně veřejných podpor, představující ještě silnější pokušení v dobách hospodář-

ských obtíží, přináší v rámci Evropské unie nemalé problémy. Tyto problémy souvisejí s existencí a rozvojem jednotného vnitřního trhu, o který usiluje EU. Na jedné straně samotné naplnění základních svobod jednotného vnitřního trhu, odstraňování bariér volného obchodu a růstu hospodářské soutěže, mohou samy o sobě zintenzivnit tlaky na poskytování veřejných podpor. Na druhé straně toto poskytování dává pod aspektem efektivního rozvoje vnitřního trhu v unijních dimenzích ještě menší smysl. Podpora poskytnutá jedním členským státem působí zcela zjevně nezaměstnanost v jiném členském státu. Ještě horším důsledkem může být, je že konkurující si podpory z veřejných (národních) zdrojů a protiopatření vůči nim se vzájemně negují, zvyšují ekonomickou zátěž všech zúčastněných subjektů a jejich výsledný přínos tak není žádný.

^{1/} Podle odhadů z posledních let dosahují veřejné podpory poskytované státy EU ročně částky 100 miliard eur. Srov Biondi, A., Eeckhour, P., Flynn J.: The Law of State Aid in the European Union, Oxford Press, 2004, s. 56

Proto státní podpory v rámci cílů stanovených pro fungování a rozvoj EU musí být regulovány – pokud jejich regulace má být vůbec možná a účelná – na nadnárodní úrovni komunitárním právem. Komunitární právo v oblasti poskytování veřejných podpor vyvolává otázky nejvyššího sociálního, ekonomického a politického významu, stejně tak jako značné množství obtížných a nepředvídatelných právních problémů. Problematika úpravy veřejných podpor v komunitárním právu byla značnou dobu zanedbávaná, zvláště ve srovnání s jinými aspekty komunitárního soutěžního práva, jehož nedílnou součástí právo veřejných podpor představuje (Bidal and Phendon, 2003). Současně je oblast právní úpravy veřejných podpor v rámci EU vysoce politizovanou oblastí.^{2/}

Materiál a metody

Základní pravidla poskytování veřejné podpory vyplývají přímo z článků 87 až 89 Smlouvy o založení Evropského hospodářského společenství z roku 1957 (dále jen SES). Články 87 až 89 zůstaly od roku 1957 do dnešního dne nezměněny a byly dlouho jediným základem pro výkon kontroly udělování veřejné podpory ze strany evropských institucí. Pravidla veřejné podpory byla postupně upřesňována v jurisdikci ESD. Až v roce 1999 bylo schváleno nařízení Rady (ES) č. 659/1999 z 22. března 1999, které zakotvilo procesní pravidla schvalování veřejné podpory v praxi již dlouho aplikovaná.^{3/}

Příspěvek se zaměřuje na významnou oblast veřejných podpor, jejichž poskytování je – za podmínek definovaných komunitárním právem – přípustné jako výjimka z výše uvedeného obecného zákazu. Jedná se o poskytování tzv. regionálních podpor. Vědeckým cílem příspěvku je analyzovat roli komunitárního práva jako závazného nástroje regionální politiky EU a akcentovat jeho funkci při naplňování principu solidarity uvnitř Evropské unie. Po charakterizování stávající rámcové právní úpravy SES analyzuje usilí Evropské komise o reformu práva veřejných podpor a poté přibližuje hlavní body očekávaného vývoje se zabývá výhledem úpravy regionálních podpor, prezentovaném v pokynech Evropské komise č. 2005/C 54/08 koncem minulého roku.

Výsledky

Při analýze právního rámce regulace poskytování regionálních podpor nutno rozlišovat dvě roviny:

- rovinu regulace normami primárního práva,
- rovinu regulace normami sekundárního práva.

Zatímco první z uvedených ke stanovení víceméně konstantně ustanovením článku 87 Smlouvy ES (dále též SES), druhá rovina se vyznačuje dynamickým vývojem sekundární legislativy Rady EU, ale zejména Evropské komise. Jako nejvýznamnější prováděcí předpisy ve sledované oblasti můžeme – v chronologickém řazení – uvést

- Pravidla Komise pro národní regionální podporu (OJ 1998, C 74/06, dále též „Pravidla“).

- Nařízení Rady (ES) č. 659/1999 z 22. března 1999 o postupu schvalování veřejné podpory.
- Pokyny EK k regionální podpoře na období let 2007–2013 (publikovaná pod č. 2006/C 54/08).

Rámcová úprava v SES

Článek 87 Smlouvy ES ustanovuje obecný zákaz poskytování veřejné podpory, jakožto i podmínky, které musí být naplněny, aby podpora mohla být považována za veřejnou podporu a jako taková za zakázanou. Obecný zákaz poskytování veřejné podpory připouští výjimky, které jsou vymezeny základním způsobem taktéž přímo ve Smlouvě ES a které jsou dále specifikovány v prováděcích předpisech ES.

Soulad s pravidly veřejné podpory je dosahován prostřednictvím striktního vymezení povolených výjimek. Jejich existenci předpokládá sama SES. Druhý odstavec článku 87 Smlouvy ES uvádí taxativně ty případy veřejné podpory, které jsou automaticky vyňaty z výše uvedeného obecného zákazu. Jedná se o tři druhy podpory, které lze označit jako pomoc „sociálního“ charakteru; pomoc určenou na likvidaci škod způsobených mimořádnými událostmi a pomoc určenou ekonomice určitých oblastí Spolkové republiky Německo dotčených rozdělením Německa. Podobně třetí odstavec článku 87 SES uvádí ty druhy veřejné podpory, které mohou být považovány za slučitelné se společným trhem Společenství.

Článek 87 ustanovuje kompetentním orgánem pro udělení povolení pro poskytnutí veřejné podpory Evropskou komisí. Prováděcím nařízením Rady (ES) č. 994/98 ze dne 7. května 1998 o použití článku 92 a 932 Smlouvy ES u určitých kategorií horizontální státní pomoci^{4/} pak byla Evropská komise pověřena přijmout za účelem zjednodušení procesu udělování a schvalování veřejné podpory tzv. blokové výjimky ze zákazu veřejné podpory a to formou nařízení.

Sekundární legislativa

Regionální veřejná podpora je jedním z typů veřejných podpor, povolených jako výjimka. Pravidla, přijatá Evropskou komisí pro národní regionální podporu^{5/} (dále jen „Pravidla“), stanoví, že regionální podpora je určena méně rozvinutým regionům. Je realizována podporou investic a vytvářením pracovních příležitostí. Čl. 4 Pravidel pak stanoví, že předmětem regionální podpory je zajistit tzv. počáteční investici nebo vytvořit pracovní příležitosti, které souvisí s investicí.

Další ustanovení, obsažená v Pravidlech, upřesňují poskytnutí regionální podpory jako podmíněné udržení investice a vzniklých pracovních míst po určité časové období. V závislosti na konkrétním cíli podpory rozlišují Pravidla tři typy regionální podpory:

- Podpora na počáteční investici (týká se založení nového podniku, rozšíření stávajícího podniku nebo zavedení činnosti týkající se podstatné změny výrobku nebo výrobního procesu ve stávajícím podniku).
- Podpora na vznik nových pracovních míst (pouze takových, která jsou spojena s prováděním počátečního investičního projektu. Předpokládá se, že pracovní místo je spojené s prováděním investičního projektu, jestliže se týká činnosti spojené s investicí a jestliže vznikne v období 3 let od dokončení investice. Vznik pracovních míst je chápán jako číselný nárůst počtu míst v určitém podniku ve srovnání s průměrem za předcházející období.).

^{2/} The EC's competence to control member state state-aid policies is one of the most political of European competencies. Commission intervention is often regarded in the member states and regions as a major constraint on their freedom to make policy, and matters are made worse by the way DG IV takes its decisions. (Geradin, D.: Competition Law and Regional Economic Integration, World Bank Working Paper No. 35, The World Bank, European Commission, 2004, o. 76)

^{3/} OJ L 83 of 27. 3. 1999

^{4/} OJ L142, of 14. May 1998

^{5/} OJ, C 74 ze dne 10. 3. 1998

III. Podpora na snížení provozních nákladů (je povolena jen v případě regionů s mimořádně nízkou životní úrovní nebo vysokou nezaměstnaností za předpokladu, že je to odůvodněno z hlediska charakteru regionu a přispění k jeho rozvoji, úroveň podpory je úměrná handicapu, který se snaží zmírnit a podpora je časově omezena a má klesající charakter).

V návaznosti formulování tzv. lisabonské strategie^{6/} Rada EU vyzvala k reformě politiky veřejných podpor, která by celkově vedla ke snížení a lepšímu zaměření těchto podpor. Součástí těchto opatření je též zavedení striktní kontroly nad potenciálně zneužitelnějšími formami podpory, tak aby současně členské státy mohly být dostatečně flexibilní při navrhování opatření pro získání podpor (Thielemann, 1999).

Ve svém sdělení (Communication) ze dne 20. dubna 2004 stanovila Komise klíčové prvky legislativního programu, který zajistil přezkum prakticky všech nástrojů veřejné podpory do konce roku 2006 (s výjimkou pokynů k podpoře ochrany životního prostředí). Vedle přezkumu pokynů k regionální podpoře jsou klíčovými prvky tohoto programu:

- sdělení o státní podpoře a inovacích – hlavní změny v pravidlech pro poskytování státní podpory k dosažení systému více nakloněnému inovacím,
- přezkum rámce pro výzkum a vývoj,
- zjednodušení systému blokových výjimek (včetně podpory výzkumu a vývoje, podpory zaměstnanosti a podpory na vzdělávání),
- reforma řízení o povolování (notifikaci) podpor Komisí.

Návrhy reformy pravidel pro poskytování regionální podpory vycházejí ze dvou hlavních zásad: velice přísné koncentrace regionů způsobilých pro regionální podporu na nejpotřebnější regiony a značné snížení intenzity podpory pro regionální investiční projekty.

Pokyny k regionální podpoře na období 2007–2013

Po předložení návrhu opatření a projednání se členskými státy byly počátkem roku 2006 Komisí schváleny Pokyny k regionální podpoře na období let 2007–2013.^{7/} Tyto pokyny se vztahují na regionální podporu poskytnutou ve všech hospodářských odvětvích (vyjma rybolovu a těžby uhlí, pro něž platí zvláštní pravidla). Obecně platí, že regionální podporu je nutné poskytovat na základě víceodvětvového režimu podpory, který je nedílnou součástí regionální rozvojové strategie s jednoznačně definovanými cíli. V rámci takového režimu mohou mít příslušné orgány právo stanovit priority investičních projektů podle jejich významu pro daný region. Pokud se výjimečně předpokládá poskytnutí individuální ad hoc podpory jedinému podniku nebo podpory omezené jen na jednu oblast činnosti, musí členský stát prokázat, že daný projekt přispívá k jednotné strategii regionálního rozvoje a že vzhledem ke svému charakteru a rozsahu nepovede k nepřijatelnému narušení hospodářské soutěže.

Vzhledem k výjimečné povaze regionálních podpor definují Pokyny jako výchozí zásadu, že celkový podíl obyvatelstva podporovaných regionů Společenství musí být podstatně nižší než podíl obyvatelstva v nepodporovaných regionech. Konkrétně bylo rozhodnuto stanovit hranici celkového podílu podporou pokrytého obyvatelstva na 42 % současného ES s 25 členskými

státy, což znamená přibližně stejnou úroveň, jaká byla stanovená v roce 1998 pro ES s 15 členy. V zájmu zajištění dostatečné kontinuity pro stávající členské státy dále Komise rozhodla použít dodatečnou pojistku zabezpečující, že v žádném členském státě nesmí přijít o podporu více než 50 % obyvatelstva pokrytého podporou v letech 2000–2006. V dalším pokyny rozvádějí jednotlivé druhy a kategorie veřejných podpor v regionech, jimiž jsou podpora pro velké investiční projekty, provozní podpora, podpora malým, středním a začínajícím podnikům.

Závěr

Současný stav reformou právní úpravy poskytování veřejných podpor v právu EU představuje další mezník ve vývoji pojetí evropské integrace na cestě od liberalizačního modelu, založeného na odstraňování bariér rozvoje vnitřního trhu primárně formou intergovernmentální spolupráce členských zemí k harmonizačnímu či homogenizačnímu integračnímu modelu, založeného na sjednocování a vyrovnávání (nivelizování) životní úrovně členských zemí v rámci supranacionálního právního systému, kde hlavní metodou je regulační mechanismus institucí EU.^{8/}

Vytváření supranacionálního právního systému logicky oslabuje pravomoci národních zákonodárců a posiluje přímý vztah jednotlivce vůči EU. S tím souvisí též záměrné posilování role regionů oproti státům, vedoucí k regionalizaci Evropy. Jiným aspektem tohoto modelu je snaha zavést – z hlediska legislativy a institucionálního rámce – nekonkurenční, a tudíž harmonizovaný systém, v němž by si jednotlivé členské státy nemohly konkurovat, protože by v nich v podstatě převládl jeden jediný systém, určený detailní harmonizací národních právních úprav.

Je otázkou, zda ve svých konečných důsledcích tato cesta regulace a harmonizace nesnižuje konkurenceschopnost regionů a potažmo EU jako celku v globální ekonomice. Některé členské státy, potýkající se s vyššími náklady na zabezpečení rozvoje v rámci právních a politických směrnic EU (a s tím spojenou nižší mírou konkurenceschopnosti) a usilují o to, aby tyto své náklady (i svou sníženou mírou konkurenceschopnosti) přenesla na jiné členské státy EU, které jsou z řady důvodů na jiné úrovni ekonomického vývoje, mají jiné priority, a popř. též jiné ambice v rámci rozvoje evropské integrace.

Souhrn

Příspěvek se zabývá vybranými právními aspekty Pokynů k regionální podpoře, schválených Evropskou komisí roku 1998 jako závazná pravidla EU. Zaměřuje se na právní rámec regionálních podpor, určených na rozvoj nejméně vyvinutých regionů podporou investic a vytvářením pracovních příležitostí v udržitelném kontextu. Cílem podpory je napomáhat ekonomickému rozvoji regionů s nízkou životní úrovní nebo vysokou mírou nezaměstnanosti. Regionální podpory mohou být poskytovány do regionů na základě výjimky z obecného zákazu veřejných podpor dle článku 92 odst. 3 písm. a) zakládající Smlouvy ES, a to za předpokladu, že jsou odůvodněné co se týče jejich přispění k regionálnímu rozvoji.

Klíčová slova: komunitární právo, státní pomoc, regionální podpory, nejméně vyvinuté regiony

^{6/} Lisabonská strategie byla přijata na zasedání Evropské rady v portugalském hlavním městě na jaře 2000. Jedná se o program komplexní obnovy Evropské unie v ekonomické, sociální a ekologické oblasti.

^{7/} 2006/C 54/08

^{8/} Srov. též názory v eseji V. Klause (Klaus, V. Co je to evropeismus. MF Dnes, 8. 4. 2006, s. D 7–9

Literatura

BILAL, S. – PHEDON, N. 2003. Understanding State Aid Policy in the European Community, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2003
 BIONDI, A. – EECKHOUR, P. – FLYNN, J. 2004. The Law of State Aid in the European Union, Oxford Press, 2004
 GERADIN, D. 2004. Competition Law and Regional Economic Integration, World Bank Working Paper, no. 35, The World Bank, European Commission, 2004

KLAUS, V. 2006. Co je to evropeismus. MF Dnes, 9. 4. 2006, s. D 7–9

THIELEMANN, E. R. 1999. Institutional limits of a „Europe with the Regions“: EC state-aid control meets German federalism. In: Journal of European Public Policy, 1999, no. 9

Kontaktná adresa:
 doc. JUDr. Martin Janků, CSc., Ústav práva PEF MZLU, 613 00 Brno, Zemědělská 1, ČR, e-mail: jankum@mendelu.cz

Acta regionalia et environmentalica 1
 Nitra, Slovaca Universitas Agriculturae Nitriae, 2010, s. 7–11

METODOLOGICKÉ A METODICKÉ PRÍSTUPY K MERANIU KVALITY ŽIVOTA VO VIDIECKYCH OBCIACH

METHODOLOGICAL AND METODICAL APPROACHES TO MEASURE THE QUALITY OF LIFE IN RURAL MUNICIPALITIES

Mária FÁZIKOVÁ, Barbora MILOTOVÁ

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Quality of life (QoL) is the result of the social, economic and environmental conditions' interaction related to human and social development. On one hand, it represents objective conditions for good life and on the other hand the subjective experience of good living (well-being). The objective QoL meets social and cultural needs depending on the material sufficiency, societal acceptance of individual and physical health. The ability of rural communities to meet the particular components of the objective QoL depends on the social support system in which the settlement is located, i.e. the legal system, social system, economic system, educational system, healthcare system, environmental system. Countryside has got many comparative advantages that make it attractive as a place to live not only for rural but also for urban population. This can be confirmed by current suburbanisation and de-urbanisation demographic trends in the world. Despite the undisputed advantages of life in rural areas, many foreign and domestic studies present a general view of the lower QoL in rural areas in comparison to an urban area. The aim of the article is to define the term "quality of life in rural areas", its components as well as indicators which can be used to measure and compare the level of the objective QoL provision in rural communities.

Key words: quality of life, rural municipalities, methodology, indicators

Kvalita života a jej zvyšovanie je základným strategickým cieľom politiky EÚ a väčšiny jej členských štátov. Aj v národnej stratégii ako aj v regionálnych a municipálnych strategických dokumentoch v SR je uvádzaná ako jeden zo základných politických cieľov. Kvalita života má svoje priestorové dimenzie. Napriek mnohým komparatívnym výhodám vidieka a života v ňom, kvalita života na vidieku je ešte stále vnímaná ako horšia oproti urbanizovanému priestoru. Nižšia úroveň kvality života vo vidieckych sídlach je základnou príčinou demografických problémov na vidieku. Väčšina strategických plánovacích dokumentov na nižších organizačných úrovniach má zvyšovanie kvality života občanov ako hlavný dlhodobý rozvojový cieľ.^{1/} Ak je cieľom stratégie rozvoja územia zvyšovanie kvality života obyvateľov, týka sa táto stratégia rozvoja obyvateľov žijúcich

v danom teritóriu. Zvyšovanie kvality života vidieckej oblasti ako celku však zahŕňa širší pohľad na rozvoj, pretože rastom kvality života celej vidieckej oblasti rastie kvalita života nielen obyvateľov žijúcich v danom teritóriu, ale oveľa širšej spoločnosti, ktorá získava benefity z rastu kvality života vidieckych oblastí.

Materiál a metódy

Cieľom príspevku je navrhnúť metodický postup pre hodnotenie objektívnej stránky kvality života na miestnej úrovni, ktorá môže slúžiť ako metóda benchmarkingu pri porovnávaní vidieckych obcí a ktorá môže slúžiť aj ako nástroj strategického riadenia a monitorovania ich rozvoja. Zdrojom informácií sú sekundárne dáta poskytnuté Štatistickým úradom Slovenskej republiky, primárne údaje poskytnuté obcami. Pri spracovaní dát a informácií boli využité všeobecné vedecké metódy, ako aj špecifické štatistické a grafické metódy.

^{1/} Napr. Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Nitrianskeho samosprávneho kraja má vo svojej dlhodobej rozvojovej vízii uvedené nasledovné: „...Rastúca kvalita života bude sprevádzaná udržateľným rozvojom kvality zložiek životného prostredia a krajiny“. Vo všetkých strategických dokumentoch mikroregiónov pre implementáciu programu LEADER je uvedený ako základný strategický cieľ zvyšovanie kvality života občanov.

Výsledky

Kvalita a udržateľnosť života sa stala osudovou prioritou a vyznačuje sa jednak globálnymi aspektmi, ktoré sú spoločné všetkým národom, jednak tým, že v rôznych krajinách a regiónoch nadobúdajú špecifickú podobu v závislosti od úrovne rozvoja prírodných podmienok, kultúrnych, náboženských rozdielov. Pojem kvalita života sa začal používať ako kritika masovej spotreby v 50.–60. rokoch v USA (Stanek a i., 2006). V roku 1968 bola prvýkrát použitá Rímskym klubom pre vyjadrenie synergických efektov humanistických iniciatív. Napriek čoraz väčšej popularite používania tohto pojmu (a možno práve preto), jednotná definícia neexistuje. Dôkazom nejasnosti tohto termínu môže byť aj štúdia „Quality of Life and Well-being: Measuring the Benefits of Culture and Sport: Literature Review and Thinkpiece“ (Scottish Executive Social Research, 2005), ktorá sa na 93 stranách zaoberá analýzou rôznych definícií kvality života. Jediná charakteristika, ktorá je akceptovaná väčšinou odborníkov je, že „kvalita vyjadruje určitú mieru alebo stupeň, ktorý variuje od nízkej hodnoty po vysokú“ (Gál, Mesežnikov a Kollár, 2003). Podľa Lалуhy, Antalovej a Pechovej (2003): „Na najvšeobecnejšej rovine možno konštatovať, že kvalita života predstavuje proces, v rámci ktorého si človek vytvára svoje podmienky života, takže kladie sa dôraz na aktivitu človeka; on sám si je tvorcom vlastnej kvality života. V takomto ponímaní možno sformulovať definíciu kvality života, ktorá vyzdvihuje historicky podmienenú úroveň životných procesov, v rámci ktorých človek, spoločnosť, reprodukuje a rozvíja svoju existenciu. Ide o taký stupeň a charakter reprodukcie a rozvoj ľudskej existencie, ktorá nielenže umožňuje plnohodnotný materiálny a duchovný život človeka, jeho sebarozvoj, ale poskytuje konkrétnemu jedincovi pocit šťastia a spokojnosti.“ Skupina WHO QoL (1996) definuje kvalitu života: „ako ľudia vnímajú svoje miesto v živote, v kontexte kultúry a hodnotových systémov, v ktorých žijú, a vo vzťahoch k svojim cieľom, očakávaniam, štandardom a záujmom“ (In: Bačová, 2004), Biegłow et al. (1991) uvádza: „Kvalita života vychádza z napĺňania potrieb jednotlivcov pri súčasnom dodržaní požiadaviek, ktoré kladie spoločnosť na svojich členov. Potreby sú napĺňané prostredníctvom príležitostí vytvorených sociálnym prostredím.“, zatiaľ čo Chambers (1994) konštatuje: „Aj keď je ťažké ju definovať, kvalita života sa vzťahuje k určitým akceptovaným štandardom ľudského vývoja a progresu a k našej spokojnosti s týmito štandardmi, ktoré nás ovplyvňujú.“ Nositeľ Nobelovej ceny za ekonomiu Ámartya Sen vymedzuje kvalitu života ako dostupnosť možností, z ktorých si človek môže vyberať pri napĺňaní svojho života (Potúček, 2002). Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) uvádza že: „...kvalita života je to, ako človek vníma svoje postavenie v živote v kontexte kultúry v ktorej žije, a vo vzťahu k svojim cieľom, očakávaniam, životnému štýlu a záujmom“.

Všetky uvedené sú postavené na potrebách, očakávaníach a štandardoch jednotlivcov (subjektívna stránka) a na prostredí (spoločnosť), ktoré vytvára príležitosti a podmienky pre napĺňanie potrieb, očakávaní a štandardov jednotlivcov (objektívna stránka). Upozorňuje na dve hlavné stránky kvality života, a to objektívnu (prostredie, ktoré vytvára podmienky a príležitosti) a subjektívnu (vyjadrenú prostredníctvom uspokojenia jednotlivcov s ich napĺňaním potrieb, očakávaní a štandardov v danom prostredí).

Pri navrhovaní metodického postupu hodnotenia kvality života vo vidieckych obciach budeme vychádzať z holistického prístupu k chápaniu kvality života, z ktorého vyplýva nasledovná definícia:

- „Kvalita života je výsledkom vzájomného pôsobenia sociálnych, ekonomických a environmentálnych podmienok, týkajúcich sa ľudského a spoločenského rozvoja. Na jednej strane predstavuje objektívne podmienky na dobrý život a na strane druhej subjektívne prežívanie dobrého života.“

Subjektívna kvalita života znamená dobrý životný pocit, pohodu a spokojnosť s vecami okolo nás. Na meranie sa používajú tzv. „mäkké dáta“ – získavané prostredníctvom prieskumov verejnej mienky.

Objektívna stránka kvality života napĺňa sociálne a kultúrne potreby v závislosti od materiálneho dostatku, spoločenskej akceptácie jednotlivca a fyzického zdravia. (Na meranie je možné používať tzv. „tvrdé dáta“ – získavané z primárnych a sekundárnych štatistických zdrojov).

Objektívnu aj subjektívnu stránku kvality života ovplyvňujú nasledovné faktory:

- globálne politické spoločenské prostredie,
- politické, ekonomické, sociálne a environmentálne podmienky v štáte,
- úroveň rozvoja konkrétneho sídla v ktorom jednotlivec žije,
- osobnostné charakteristiky jednotlivca (hierarchia životných hodnôt).

Každá z vyššie uvedených úrovní má svoju štruktúru, ktorá ovplyvňuje mieru uspokojovania objektívnej a subjektívnej stránky kvality života jednotlivca.

Obrázok 1
Figure 1 Holistické chápanie kvality života
Holistic view to the Quality of Life

(1) Individual personal characteristics, (2) Development level of the concrete settlement, (3) Political, environmental and economical conditions in the state, (4) Global political societal environment

Komponenty kvality života vo vidieckych obciach

Pre vidiecke obce je charakteristickou črtou a devízou ich rôznorodosť. Rôznorodosť sa prejavuje v potenciáli endogénnych zdrojov ako aj v rozvojových potrebách, ktoré obce deklarujú. Čo však majú všetky obce spoločné, je cieľ zabezpečiť dobrú kvalitu života v obci. Zhodnotením kvality života v obci je možné upozorniť na možnosti, ktoré zvýšia využiteľnosť potenciálu endogénnych zdrojov, a to prostredníctvom zvyšovania schopnosti spoločenstiev využívať ľudský potenciál na aktivizáciu týchto endogénnych zdrojov.

Schopnosť sídla napĺňať jednotlivé zložky objektívnej stránky kvality života závisí od exogénnych faktorov, ktoré tvorí globálne politické a spoločenské prostredie a politické, environmentálne a ekonomické podmienky v štáte. Endogénnymi sú vo vzťahu k objektívnej stránke kvality života podmienky dané úrovňou rozvoja konkrétneho sídla.

Schopnosť vidieckej obce zabezpečovať určitú úroveň objektívnej stránky kvality života závisí od jej schopnosti:

- poskytovať možnosti vzdelávania,
- zabezpečiť dostupnú zdravotnú starostlivosť,
- zabezpečiť dostupné služby,
- zabezpečiť adekvátnu infraštruktúrnú vybavenosť,
- rozvíjať ekonomické možnosti v obci,
- zabezpečiť a udržiavať zdravé environmentálne prostredie,
- vytvárať podmienky pre dosahovanie osobnej slobody a spoločenskej spravodlivosti,
- rozvíjať sociálne vzťahy a vnútroobecnú spoluprácu.

Toto sú komponenty objektívnej kvality života, ktoré obec môže utvárať a ovplyvňovať buď priamo, zabezpečovaním priamych a prenesených kompetencií vyplývajúcich obciam zo zákona, alebo nepriamo, prostredníctvom stimulácie rozvojových aktivít na území obce, resp. podporovaním rozvoja partnerských vzťahov v širšom území.

Indikátory kvality života na miestnej úrovni

Rôzne obce zabezpečujú a rozvíjajú jednotlivé komponenty kvality na rôznej úrovni, v závislosti od konkrétnych miestnych podmienok, ale aj od úrovne manažmentu obcí. Benchmarking

kvality života v obci a jednotlivých jej komponentov preto vyžaduje stanoviť kvantifikovateľné, navzájom porovnateľné indikátory, na základe ktorých bude možné porovnávať obce medzi sebou ale aj budú odhaľovať nedostatky a rezervy v rozvoji obce.

Indikátory musia byť zvolené tak, aby:

- boli vhodné pre reprezentáciu národných, regionálnych aj lokálnych trendov,
- boli založené na relatívne ľahkom získavaní informácií, dostupných v reálnom čase,
- poskytovali kvalitatívne a kvantitatívne informácie na rôznych hierarchických úrovniach,
- boli vhodné pre expertov, ale pochopiteľné aj pre širokú verejnosť.

Pre každý komponent kvality života v obci navrhujeme indikátor, resp. skupinu indikátorov, ktoré vystihujú podstatu tohto komponentu a zároveň hodnotia daný komponent.

Obce sú hodnotené za jednotlivé komponenty, t. j. navrhovaná sústava ukazovateľov nevytvára jeden agregovaný ukazovateľ.

Východiskom pre vytvorenie navrhovanej sústavy ukazovateľov je metodológia výpočtu Human Development Index (HDI) (Stehlíková, 2008). Podľa Stehlíkovej (2008) „...HDI pred-

Tabuľka 1 Sústava ukazovateľov hodnotenia kvality života v obci

P. č. (1)	Komponent (2)	Ukazovateľ (3)
1.	Možnosti vzdelávania (4)	1.1 Index vzdelanosti (5) 1.2 Dostupnosť školských zariadení typu MŠ, ZŠ I. stupňa, ZŠ s I. a II. stupňom (6) 1.3 Podiel zapísaných detí do voľnočasových školských zariadení (7) 1.4 Podiel obyvateľov absolvujúcich kurzy zamerané na rozvoj vzdelania (8)
2.	Zdravie (9)	2.5 Dostupnosť k detskému lekárovi (10) 2.6 Dostupnosť k všeobecnému lekárovi pre dospelých (11) 2.7 Dostupnosť k zubárovi (12)
3.	Dostupnosť služieb (13)	3.8 Dostupnosť predajní základných potravín a predmetov dennej potreby (14) 3.9 Dostupnosť opatrovateľskej služby (15) 3.10 Klub dôchodcov (16)
4.	Vybavenosť (17)	4.9 Napojenosť na vodovod, kanalizáciu, plyn (18) 4.11 Podiel trvalo obývaných domov (19) 4.12 Hustota cestnej siete na zastavanej ploche (20)
5.	Ekonomické možnosti (21)	5.13 Podiel samostatne zárobkovo činných osôb na 1 ekonomicky aktívneho obyvateľa v obci (22) 5.14 Podiel denne dochádzajúcich za prácou do obce a odchádzajúcich za prácou z obce (23) 5.15 Daňová sila obce (24) 5.16 Priemerná trhová cena stavebných pozemkov v obci (25)
6.	Environmentálne prostredie (26)	6.17 Stupeň kvality životného prostredia (27) 6.18 Koeficient ekologickej stability (28)
7.	Sloboda a spravodlivosť (29)	7.19 Percentuálna účasť na voľbách do orgánov samosprávy obce (30) 7.20 Účasť občanov na práci obecného zastupiteľstva (31) 7.21 Prístup občanov k informáciám o dianí v obci (32)
8.	Sociálne vzťahy a vnútroobecná spolupráca (33)	8.22 Počet mimovládnych organizácií na 1000 obyvateľov (34) 8.23 Počet kultúrnych a spoločenských aktivít v obci v pomere k počtu obyvateľov (35)

Zdroj: Vlastné spracovanie

Source: adjusted by author

Table 1 Set of indicators of the Quality of Community Life (QoCL)

(1) No., (2) Component, (3) Indicators, (4) Educational Opportunities, (5) Education Index, (6) Accessibility of schools – types preschools, primary schools with first or both levels, (7) Share of children attending free-time activities' facilities, (8) Share of people attending long life learning courses, (9) Health, (10) Accessibility to the paediatrician, (11) Accessibility to the doctor, (12) Accessibility to the dentist, (13) Accessibility of services, (14) Accessibility of the shop with basic products, (15) Accessibility of the nursing services, (16) Pensioners club, (17) Amenities, (18) Connection to water supply system, sewerage, gas, (19) Share of houses permanently occupied, (20) Density of roads on the built area, (21) Economical opportunities, (22) Share of self-employed people on 1 economically active person from the municipality, (23) Share of daily emigrating and immigrating employed people from the municipality, (24) Tax intensity of the municipality, (25) Average market price of the building plot of the municipality, (26) Environment, (27) Level of the quality of the environment, (28) Coefficient of ecological stability, (29) Freedom and justice, (30) Percentage of the participation on the local self-government election, (31) Participation of inhabitants on municipality council's activities, (32) Access to information on activities in municipality, (33) Social complement and interaction, (34) Number of non-government organisations per 1000 inhabitants, (35) Rate of the number of cultural and social activities in the municipality to the number of inhabitants

stavuje doposiaľ pravdepodobne najkomplexnejší ukazovateľ kvality života.“ Metodológia je významná z hľadiska konštrukcie indexu, z ktorej vyplýva nutnosť dosiahnuť symetričnosť partiálnych ukazovateľov HDI. Teda HDI je možné zvyšovať len rovnovážnym zlepšovaním všetkých zložiek indexu:

$$x - index = \frac{x - \min(x)}{\max(x) - \min(x)}$$

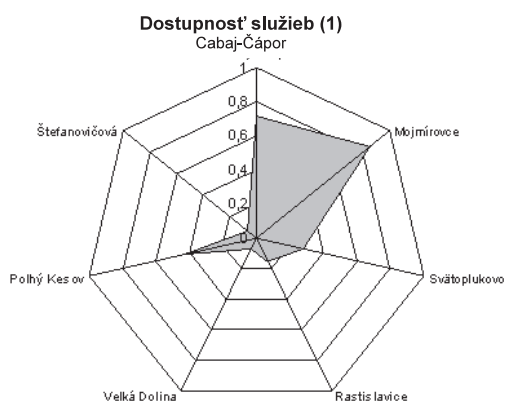
kde:

- x – premenná
- $\min(x)$ – minimálna hodnota premennej x
- $\max(x)$ – maximálna hodnota premennej x v súbore

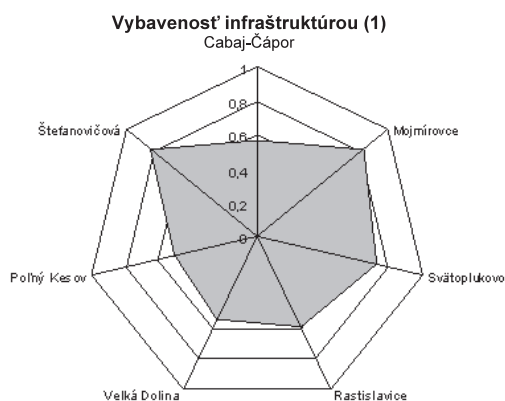
Pre ukazovateľ HDP na obyvateľa je použitá logaritmická transformácia (vzťah 2.2b), pretože existuje predpoklad, že od určitej výšky príjmu už nie je jeho veľkosť kriticky dôležitá:

$$\log x - index = \frac{\log x - \log \min(x)}{\log \max(x) - \log \min(x)}$$

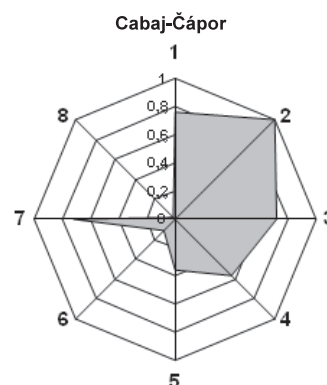
Z formálneho hľadiska je index ľudského rozvoja agregáciou fuzzy množín (Stehlíková, 2008).

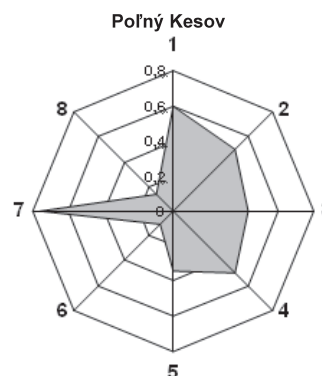
Obrázok 2 Grafické znázornenie rozdielov v dostupnosti služieb vo vybraných obciach
Figure 2 Graphic expression of differences in accessibility of services in the chosen communities
 (1) accessibility of services

Obrázok 3 Grafické znázornenie rozdielov vo vybavenosti infraštruktúrou vo vybraných obciach
Figure 3 Graphic expression of differences in technical infrastructure amenities in the chosen communities
 (1) technical infrastructure amenities

Obrázok 4 Grafické znázornenie naplnenia jednotlivých komponentov KŽO v obci Cabaj-Čápor
Figure 4 Graphic expression of the QoCL indicators in Cabaj-Čápor municipality

Obrázok 5 Grafické znázornenie naplnenia jednotlivých komponentov KŽO v obci Poľný Kesov
Figure 5 Graphic expression of the QoCL indicators in Poľný Kesov municipality

Práve úpravou jednotlivých hodnôt prostredníctvom x -indexu je možné tieto hodnoty ďalej agregovať technikou aritmetického priemeru.

Pri hodnotení KVO (kvality života v obci) je každý zo sledovaných ukazovateľov vyjadrený konkrétnou číselnou hodnotou ktorá sa prepočítava pomocou x -indexu, tzv. štandardizáciou na rozpätie, ktorá umožňuje rôzne hodnoty sčítavať keďže dosahuje hodnoty z intervalu $(0,1)$.

V prípadoch, kde nie je možné kvantitatívne vyjadrenie indikátora (napr. napojenie obce na plyn, vodu, kanalizáciu) je použité dichotomické hodnotenie, kde ak sa zariadenie v obci nachádza, je mu pridelená hodnota 1, ak sa nenachádza v obci, je mu pridelená hodnota 0,000001.

Pre záverečné benchmarkingové hodnotenie je použitá grafická metóda pomocou tzv. radarového grafu, ktorý názorne zobrazuje rozdiely medzi mierou naplnenia jednotlivých komponentov kvality života v obci, resp. porovnáva úroveň naplnenia konkrétneho komponentu v rôznych obciach. Ako príklady uvádzame výsledky hodnotenia vybraných obcí v Nitrianskom kraji.

Záver

Kvalitu života vo vidieckych obciach je možné zvyšovať len individuálnym prístupom na základe identifikácie nedostatkov v rámci rovnomerného rozvíjania všetkých komponentov kvality života. Rôznorodosť potenciálu ako aj potrieb vytvára pries-

tor pre využívanie rozličných nástrojov, pomocou ktorých je možné aktivizovať endogénny rozvoj v obci. Navrhnutá sústava bola overená na súbore obcí Nitrianskeho kraja. Z výsledkov porovnania vyplynuli viaceré závery o jednotlivých komponentoch. Možnosti vzdelávania sú vo väčšine obcí kraja na vysokej úrovni, čo je ovplyvnené aj faktom, že pre mladé rodiny je jedným zo základných lokalizačných faktorov, takže obce sa snažia tieto zariadenia v obci udržať, aj na úkor rozvoja iných komponentov. Úroveň zdravia a environmentálneho prostredia je menej ovplyvniteľná obcami samotnými, skôr je výsledkom polohy obce v rámci väčšej oblasti s danou úrovňou. Úroveň komponentov sloboda a spravodlivosť a sociálne vzťahy a vnútroobecná spolupráca sa zvyšuje so znižujúcim sa počtom obyvateľov, čo hovorí o vyššej aktivite občanov a zapájania sa do vecí verejných v menších obciach. Z hodnotenia ekonomických možností a vybavenosti vyplynula nízka závislosť od typu obcí, čo poukazuje na subjektívnu schopnosť obcí využiť nerovnomerne daný potenciál pre rozvoj.

Súhrn

Kvalita života je výsledkom vzájomného pôsobenia sociálnych, ekonomických a environmentálnych podmienok, týkajúcich sa ľudského a spoločenského rozvoja. Na jednej strane predstavuje objektívne podmienky na dobrý život a na strane druhej subjektívne prežívanie dobrého života. Objektívna stránka kvality života napĺňa sociálne a kultúrne potreby v závislosti od materiálneho dostatku, spoločenskej akceptácie jednotlivca a fyzického zdravia. Schopnosť vidieckej obce napĺňať jednotlivé zložky objektívnej stránky kvality života závisí od spoločenského podporného systému, v ktorom sa sídlo nachádza – a to od právneho systému, sociálneho systému, ekonomického systému, školského systému, systému zdravotnej starostlivosti, environmentálneho systému. Vidiek má mnohé komparatívne výhody, ktoré ho robia atraktívnym ako miesto pre život nie iba vidieckeho, ale aj časti mestského obyvateľstva. Potvrdzujú to súčasné suburbanizačné a dezurbanizačné demografické trendy vo svete. Napriek nesporným výhodám života vo vidieckych obciach mnohé zahraničné aj domáce štúdie konštatujú všeobecný názor o nižšej úrovni kvality života vo vidieckom priestore oproti urbanizovanému priestoru. Predmetom príspevku je vymedzenie pojmu „kvalita života na vidieku“, faktory ktoré na ňu vplyvajú, ako aj rozdielna schopnosť vidieckych obcí zabezpečovať svojim občanom požadovanú „kvalitu života“.

Kľúčové slová: kvalita života, vidiecke obce, metodológia, indikátory

Literatúra

BAČOVÁ, V. 2004. Kvalita života, hodnotové systémy v spoločnosti a sociálny kapitál. K vymedzeniu psychologických dimenzií kvality života. In: Džuka J. (ed.) Psychologické dimenzie kvality

života. Prešov : Prešovská univerzita, 2004. s. 9–16. ISBN 80-8068-282-8

BELAJOVÁ, A. – BALÁŽOVÁ, E. 2004. Ekonomika a manažment územnej samosprávy. Nitra : SPU, 2004. 183 s. ISBN 80-8069-458-3

BIGELOW, D. A. et al. 1991. Quality of Life of Community Mental Health Program: Clients: Validating a Measure. In: Community Mental Health Journal [online]. 1991, vol. 27, no. 1. [cit. 2007-06-15] ISSN 1573-2789 Dostupné na internete: <<http://www.ohsu.cc/psychiatry/research/qol/validating.pdf>>.

CHAMBERS, M. 1994. Quality Indicators for Progress: A Guide to Community Quality-of-life Assessments [online]. Florida: Jacksonville Community Council Inc. 1994. 62 s. [cit. 2007-06-10] Dostupné na internete: <www.jcci.org>

FÁZIKOVÁ, M. a i. 2005. Rozvoj vidieka v kontexte integrácie SR do EÚ: Priebežná správa 3. čiastkovej úlohy riešenej v rámci úlohy Štátneho programu výskumu a vývoja „Rozvoj vidieka a zmeny v potravinových vertikálach v kontexte integrácie SR do EÚ. Nitra : SPU, 2005. 91 s.

GÁL, F. – MESEŽNIKOV, G. – KOLLÁR, M. 2003. Kapitola 14: Kvalita života. In: Vízia vývoja Slovenskej republiky do roku 2020. Bratislava : IVO, 2003. s. 186–199. ISBN 80-88935-42-3

JARÁBKOVÁ, J. 2000. Ľudský potenciál a jeho zapojenie do rozvojových aktivít vidieckych obcí. In: Medzinárodné vedecké dni 2000. Sekcie: Rozvoj vidieka: Ekonomika životného prostredia a trvalo udržateľný rozvoj. IV. diel. Zborník vedeckých prác. Nitra : SPU, 2000, s. 130–135. ISBN 80-7137-718-X.

LALUHA, I. – ANTALOVÁ, M. – PECHOVÁ, M. 2003. Kvalita života a rozvoj ľudských zdrojov v SR v transformačnom procese. In: Medzinárodný vedecký seminár Hospodárska politika v tranzitívnych ekonomikách IV. Ostrava : EkF VŠB-TU, 2003. s. 190–196

MILOTOVÁ, B. 2009. Aktivizácia zdrojov endogénneho rozvoja regiónov. Doktorandská dizertačná práca, Bratislava : NF EU, 2008

POTŮČEK, M. 2002. „Velká hra o budoucnost“ Lidové noviny“ 23. 3. 2002.

SCOTTISH EXECUTIVE SOCIAL RESEARCH. 2006. Well-Being And Quality Of Life: Measuring The Benefits Of Culture And Sport: A Literature Review And Thinkpiece. In: Education Research Programme Research Findings Series No/12, January 2006: Quality of Life and Well-Being: Measuring the Benefits of Culture and Sport – A Literature Review. Edinburgh: Information and Analytical Services Division, Scottish Executive Education Department, January 2006. 160 s. ISBN 0 7559 2907 1

STANEK, V. a i. 2006. Sociálna politika. Bratislava : Vydavateľstvo SPRINT, 2006. 391 s. ISBN 80-89085-66-0

STEHLÍKOVÁ, B. 2008a. Európska únia v zrkadle čísel. Nitra : Environment, a.s., 2008. ISBN 978-80-969120-9-4

STEHLÍKOVÁ, B. 2008b. Kapitola 8: Vybrané kvantitatívne metódy. s. 245–268.

Kontaktná adresa:

Doc. Ing. Mária Fáziková, CSc., Katedra regionálneho rozvoja, FEŠRR, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Tr. A. Hlinku 2, 949 01 Nitra, tel.: +421 37 641 45 63, e-mail: maria.fazikova@uniag.sk

Ing. Barbora Milotová, PhD., Katedra regionálneho rozvoja, FEŠRR, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Tr. A. Hlinku 2, 949 01 Nitra, tel.: +421 37 641 45 63, e-mail: barbara.milotova@uniag.sk

Acta regionalia et environmentalica 1
Nitra, Slovaca Universitas Agriculturae Nitriae, 2010, s. 12–17

HODNOTENIE KVALITY UBYTOVACÍCH ZARIADENÍ LOKALIZOVANÝCH NA VIDIEKU V NITRIANSKOM SAMOSPRÁVNOM KRAJI

QUALITY EVALUATION OF ACCOMMODATION FACILITIES LOCATED IN RURAL AREAS OF NITRA SELF-GOVERNANCE REGION

Jana JARÁBKOVÁ

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Successful development of rural tourism doesn't depend only on activity, creativity and efforts of entrepreneurs in the branch, but in a great measure on the support of state, regional and local institutions. Different tools can be used for the support. One of the powerful, and in the practice proved, tool is the system of quality evaluation for services of accommodation facilities. Main objective of the system is to ensure transparency of the offer, to simplify the choice from more offers to clients and possibilities for entrepreneurs to use comparative advantage effectively. Objective of the paper is to summarise results of the audit of quality of accommodation facilities in the area of Nitra Self-governance Region and formulate outcomes for forming of a new system of quality evaluation for services of small accommodation facilities located in the rural area.

Key words: quality, services, rural tourism, rural accommodation

Služby vidieckeho cestovného ruchu poskytujú v SR rôzne typy malokapacitných ubytovacích zariadení (rodinné domy, chalupy, chaty, farmy alebo väčšie penzióny). Tieto sa vzájomne odlišujú nielen kvalitou vybavenia, ale aj kvalitou poskytovaných služieb. Napriek tomu, že na Slovensku existujú právne normy, ktorých cieľom je garantovať minimálny štandard pre vybavenosť a poskytovanie služieb ubytovacích zariadení, je kvalita ich služieb rôzna. Tento problém sa týka i zariadení prevádzkovaných vo vidieckom cestovnom ruchu, a to z viacerých dôvodov:

1. existujúca kategorizácia ubytovacích zariadení definuje minimálne požiadavky na vybavenosť ubytovacích zariadení (štandardy) iba rámcovo a štandardmi pre poskytovanie služieb sa zaoberá okrajovo,
2. prevádzkovatelia malých ubytovacích zariadení (najmä kategórie ubytovanie v súkromí) sú často nekvalifikovaní a chýbajú im skúsenosti s uvedenou činnosťou,
3. nekvalifikovanosť prevádzkovateľov parciálne vyplýva z relatívne nízkych nárokov na poskytovanie ubytovacích služieb v malokapacitných ubytovacích zariadeniach definovaných v Živnostenskom zákone,
4. činnosť malých ubytovacích zariadení je často založená na rodinnom podnikaní. Prevádzkovatelia ubytovacích zariadení nezamestnávajú ďalší kvalifikovaný personál alebo očakávajú od svojich zamestnancov univerzálne zručnosti (plnia kumulované pracovné funkcie),
5. podnikatelia poskytujúci ubytovacie služby v rodinných domoch a chalupách prevádzkujú uvedenú činnosť často „na čierno“, bez registrácie na Živnostenskom úrade, preto nepodliehajú kontrole,
6. vysoká investičná náročnosť v začiatkoch podnikania na jednej strane a obmedzené možnosti získavania cudzích zdrojov (najmä verejných), ovplyvňujú najmä v začiatkoch podnikania kvalitu vybavenosti ubytovacích zariadení.

Štandardy kvality služieb ubytovacích zariadení

V praxi cestovného ruchu sa kvalita často spája s dodržiavaním určitých štandardov. Štandardy definujú kvalitu a podmienky

poskytovania služieb v pohostinských a ubytovacích zariadeniach. Môže ich určiť medzinárodná organizácia, (legislatívne) štát, profesijný zväz alebo ubytovacie zariadenie (v praxi cestovného ruchu obvykle hotelová spoločnosť).

Jedným zo spôsobov zdokonaľovania kvality služieb v ubytovacích zariadeniach je získanie medzinárodne uznávaného certifikátu ISO – The International Organisation for Standardization, ktorý potvrdzuje súlad zavedeného systému kvality s požiadavkami normy STN EN ISO 9001:2001 (Mateides, 2006).

Hlavným cieľom splnenia požiadaviek uvedenej normy je efektívnejšie riadenie ubytovacieho zariadenia prostredníctvom kvality. Získanie certifikátu predpokladá prípravu systémovej dokumentácie (príručku kvality, pracovné postupy a pracovné pokyny) a jej realizáciu v praxi (Rapacz, 1995).

Štátom určené štandardy vybavenosti ubytovacích zariadení predstavuje Vyhláška MHSR č. 277/2008 Z. z., ktorou sa upravuje kategorizácia ubytovacích zariadení a klasifikačné znaky na ich zaraďovanie do tried. Má celoštátnu platnosť a musia ju rešpektovať aj ubytovacie zariadenia, ktoré pôsobia na území SR a sú súčasťou medzinárodnej siete ubytovacích zariadení.

Cieľom uvedenej právnej normy je kategorizovať ubytovacie zariadenia a zaradiť ich do príslušných tried. Vo Vyhláške je zapracovaná aj kategória malých ubytovacích zariadení, ktoré sa prevádzkujú v podmienkach vidieka, konkrétne kategórie penzión, chatová osada a ubytovanie v súkromí. Príslušná trieda ubytovacieho zariadenia stanovuje minimálne požiadavky na vybavenosť, druh, rozsah a úroveň poskytovaných služieb.

Kategória ubytovanie v súkromí je typickým predstaviteľom malého ubytovacieho zariadenia. Podľa Vyhlášky predstavuje ubytovanie hostí v izbách rodinných domov alebo sa na tento účel poskytuje celý objekt, napr. rodinný dom, chalupa, chata. Podľa toho sa ubytovanie v súkromí rozdeľuje na izbu, objekt a prázdninový byt. Pre každú kategóriu ubytovacieho zariadenia stanovuje Vyhláška klasifikačné znaky. Pre ubytovanie v súkromí sú definované požiadavky na vstupné priestory, ubytovacie priestory, hygienické zariadenie a frekvencia výmeny bielizne. Súčasťou Vyhlášky je i zoznam fakultatívnych znakov

s ich hodnotou, ktoré sú súčasťou minimálnych požiadaviek na doplnkovú vybavenosť príslušnej kategórie a triedy ubytovacieho zariadenia a jeho služieb.

V 90. rokoch 20. storočia sa v podmienkach SR uplatňovali štandardy pre vybavenosť ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku vypracované Slovenským zväzom vidieckeho turizmu a agroturizmu. SZVTaA je profesijnou organizáciou, ktorá združuje prevádzkovateľov zariadení vidieckeho cestovného ruchu na Slovensku. Zväz vypracoval zásady pre udeľovanie znaku kvality členským ubytovacím zariadeniam. Štandardy vychádzali z v tom čase platnej legislatívy (Vyhláška č. 125/1995 Z. z.) a aktualizované neskôr neboli.

Štandardy pre zariadenia vidieckeho cestovného ruchu vypracoval aj európsky odvetvový zväz EUROGITÉS. EUROGITÉS zastupuje záujmy národných organizácií reprezentujúcich typických prevádzkovateľov služieb na farmách a vo vidieckom cestovnom ruchu. Organizácia má 24 členov z 22 krajín. Jeho členom je i Slovenská republika. Štandardy zväzu určujú rámcové kritériá na hodnotenie kvality zariadení vidieckeho cestovného ruchu a štandardy pre produkt zariadení vidieckeho cestovného ruchu v Európe.

V podmienkach SR neexistuje komplexný systém hodnotenia kvality služieb zariadení vidieckeho cestovného ruchu, ktorý by zohľadňoval národné špecifiká a súčasne rešpektoval štandardy uplatňované na medzinárodnej úrovni.

Systémy hodnotenia kvality ubytovacích zariadení vo vidieckom cestovnom ruchu vo vybraných štátoch EÚ

V zahraničí existujú rôzne systémy hodnotenia kvality služieb zariadení cestovného ruchu, ktoré sa vzájomne odlišujú:

- formou hodnotenia (klasifikácia, certifikácia, súťaž),
- cieľmi hodnotenia,
- typom hodnotených zariadení,
- kritériami hodnotenia,
- formou prezentácie výsledkov hodnotenia,
- podpornými mechanizmami,
- benefitmi pre hodnotené zariadenia,
- nositeľmi politiky kvality resp. inštitúciami, ktoré sú zodpovedné za uplatňovanie systémov kvality v praxi.

Niektoré z nich sa v praxi úspešne uplatňujú už viac ako 50 rokov. Takýmto úspešným príkladom je existencia národnej neziskovej organizácie „Gites de France“, ktorá podporuje rozvoj vidieckeho cestovného ruchu vo **Francúzsku**. Na základe iniciatívy uvedenej organizácie sa vytvorili pravidlá hodnotenia kvality, ktoré klasifikujú ubytovacie zariadenia lokalizované na vidieku, zohľadňujúc komfort, stav, atraktivitu a estetickú príťažlivosť, do piatich kategórií, pričom zaradenie ubytovacieho zariadenia do kategórie vyjadruje počet klasov od 1 do 5.

Podľa špecifických služieb, ktoré ubytovacie zariadenia (gites) poskytujú sa vyseletovalo päť typov ubytovacích zariadení, lokalizovaných na francúzskom vidieku:

- Vidiecke gites (prázdninové domy na prenájom, v ktorých pobyt návštevníkov obvykle trvá 1 týždeň).
- Bed & breakfast gites (dom s izbami pre hostí, s kapacitou maximálne 5 lôžok a s raňajkami v cene pobytu).
- Stopover gites (prázdninové domy s kapacitou 12–50 osôb).
- Camping (priestory pre umiestnenie stanov alebo samostatných objektov).
- Detské gites (prázdninové domy vhodné pre ubytovanie detí počas letných táborov).

Cieľom „Gites de France“ je jednak propagovať dovolenkové pobyty, uspokojovať špecifické potreby účastníkov cestov-

ného ruchu, ktorí hľadajú autentické, pohostinné a tiché miesta, chrániť a propagovať kultúrne dedičstvo francúzskeho vidieka a prispievať k miestnemu rozvoju vidieka prostredníctvom stabilizácie populácie a vytvárania dodatočných príjmov z cestovného ruchu.

V súčasnosti má národná organizácia „Gites de France“ 95 regionálnych úradov a registruje 43 000 vlastníkov ubytovacích zariadení a 56 000 ubytovacích zariadení.

V **Nemecku** sa aplikujú systémy hodnotenia kvality malých ubytovacích zariadení, ktoré nadväzujú na klasifikáciu hotelov. Klasifikácia zahŕňa nasledujúce kategórie malých ubytovacích zariadení:

- prázdninové byty a domy (okrem aparthotelov a apartmánových domov),
- objekty s izbami na súkromí (max. 8 lôžok),
- špeciálne kategórie ubytovacích zariadení s označením „dovolenka na roľníckom dvore“ a „dovolenka na vidieku“.

Hodnotiaci systém v Nemecku obsahuje viac ako 150 kritérií usporiadaných do deviatich skupín pre prázdninové domy a byty a sedem skupín pre izby na súkromí. V rámci skupín kritérií sa hodnotia najmä: priestory v objekte, služby, infraštruktúra objektu, zariadenia pre trávenie voľného času, výhľad z obývacej izby, druh objektu, balkón a terasa (na každú bytovú jednotku), záhrada / okolie domu, príjazd / prístup do budovy a parkovacie možnosti.

Certifikáciu týchto zariadení vykonáva Nemecký zväz cestovného ruchu (Deutscher Tourismus Verband) prostredníctvom spolupracovníkov z regionálnych organizácií alebo držiteľov licencie, ktorí sú oprávnení vykonávať certifikáciu týchto zariadení. Platnosť certifikátu je časovo obmedzená na obdobie troch rokov. V roku 2008 bolo držiteľom certifikátu viac ako 59 000 prevádzkovateľov prázdninových domov, bytov a izieb na súkromí vo viac ako 900 obciach Nemecka.

Certifikácia je spoplatnená. Výška poplatku závisí od regionálnej organizácie cestovného ruchu a zahŕňa náklady na realizáciu certifikácie a licenčný poplatok za objekt.

Certifikačný systém umožňuje navyše označiť uvedené zariadenia špeciálnou značkou:

- „dovolenka na roľníckom dvore“
- „dovolenka na vidieku“
- „dovolenka na jazdeckom dvore“
- „dovolenka na vinárskom dvore“
- „dovolenka na rybárskom dvore“.

Klasifikácia malých ubytovacích zariadení bola v Nemecku aplikovaná po prvýkrát v roku 1994 a v súčasnosti je aktuálna jej štvrtá alternatíva (2007).

Materiál a metódy

Nakoľko je kvalita služieb, poskytovaných zariadeniami vidieckeho cestovného ruchu, v podmienkach Slovenskej republiky rozdielna, je dôležité unifikovať minimálne požiadavky pre poskytovanie kvalitných služieb a vytvoriť štandardy, ktoré sú podložené výsledkami realizovaných prieskumov v reálnych podmienkach praxe, pričom sa zohľadňujú najdôležitejšie kritériá pre komplexné hodnotenie kvality a odrážajú požiadavky tak na strane ponuky – prevádzkovateľov zariadení ako aj doopy – hostí.

V uvedenej súvislosti je cieľom príspevku zhrnúť výsledky auditu kvality ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku v Nitrianskom samosprávnom kraji a formulovať východiská pre

vypracovanie návrhu nového systému hodnotenia kvality služieb malých ubytovacích zariadení alokovaných na vidieku.

Objektom skúmania sú nasledujúce typy malokapacitných ubytovacích zariadení vidieckeho cestovného ruchu: penzión, chatová osada, ubytovanie v súkromí, alokované vo vidieckom prostredí.

Riešenie projektu je rozdelené do štyroch etáp. Cieľom prvej etapy je identifikovať vidiecke obce NSK, v ktorých sú lokalizované ubytovacie zariadenia.

Vzhľadom na neúplnú evidenciu Štatistického úradu SR, relatívne časté zmeny v počte fungujúcich prevádzok ubytovacích zariadení a v niektorých prípadoch i v evidencii nepodchytené ubytovacie zariadenia, je problematické získať komplexnú databázu ubytovacích zariadení v Nitrianskom samosprávnom kraji.

V druhej etape realizovala skupina nezávislých expertov audit vybraných ubytovacích zariadení podľa 13 skupín kritérií uvedených v tabuľke 1. Výsledkom uvedenej etapy je vytvore-

nie databázy ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku v NSK k 30. 4. 2009.

V tretej etape sa zrealizuje hodnotenie kvality služieb ubytovacích zariadení z pohľadu dopytu (hosta). Cieľom uvedenej etapy výskumnej úlohy je objektivizovať význam a výber stanovených kritérií pre hodnotenie kvality služieb ubytovacích zariadení na vidieku a vytvorí relevantný podklad pre hodnotenie kvality a certifikáciu ubytovacích zariadení v NSK, tak z pohľadu ponuky (poskytovateľa služby) ako aj z pohľadu dopytu (návštevníka).

Vo štvrtnej etape výskumu bude vypracovaný návrh systému klasifikácie ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku v NSK zohľadňujúci špecifiká vidieckeho prostredia, skupiny hostí a významu jednotlivých kritérií na základe, ktorých bola hodnotená kvalita z pohľadu zákazníka. Pre aplikáciu systému do praxe bude nevyhnutné navrhnúť aj subjekty, ktoré budú zainteresované na jednotlivých fázach hodnotiaceho procesu a definovať ich zodpovednosť a kompetencie. Vzhľadom na

Tabuľka 1 Kritériá auditu ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku v NSK

Skupiny kritérií (1)	Kritériá (2)
Zaradenie ubytovacieho zariadenia v súlade s platnou kategorizáciou, prevádzka zariadenia (3)	kategória ubytovacieho zariadenia, sezónnosť prevádzky, pôvod návštevníkov (16)
Vybavenosť ubytovacieho zariadenia (4)	stavebno-technický stav zariadenia, parkovacie miesta, bezbariérový vstup do zariadenia, počet izieb, štruktúra izieb, lôžková kapacita, klimatizácia v zariadení, komfortnosť izieb, bezbariérovosť izieb, vybavenie hygienických zariadení (17)
Stravovacie zariadenia – súčasť ubytovacieho zariadenia (5)	vlastné stravovacie zariadenie, typ, kapacita, forma stravovania, ponuka špecialít (18)
Doplňková vybavenosť ubytovacieho zariadenia a služby (6)	športovo-rekreačná, kultúrno-spoločenská a iná doplnková vybavenosť ubytovacieho zariadenia, animačné služby, rezervačné služby, obchodné služby, doplnkové služby – vlastné a sprostredkované, možnosti úhrady za služby (19)
Personál (7)	počet zamestnancov, kumulácia pracovných činností, ďalšie vzdelávanie zamestnancov, jazyková vybavenosť personálu, dostupnosť personálu (20)
Bezpečnosť (8)	napojenie zariadenia na bezpečnostné snímače, kontrola technického stavu vybavenia zariadenia, ochrana zdravia v objekte, priestorové značenie komunikácií a objektov patriacich ku komplexu ubytovacieho zariadenia (21)
Propagácia produktu ubytovacieho zariadenia (9)	využívané propagačné prostriedky (22)
Distribúcia produktu ubytovacieho zariadenia (10)	spôsob distribúcie produktu ubytovacieho zariadenia (23)
Cenová politika ubytovacieho zariadenia (11)	priemerná cena za ubytovanie, diferenciacia ceny, spôsob cenovej diferenciácie, cenník (24)
Rozvojové zámery ubytovacieho zariadenia (12)	rozširovanie ubytovacej kapacity, plánované rozšírenie služieb, investície do obnovy (25)
Feedback (spätnej väzba na zákazníka) (13)	forma spätnej väzby, spôsob vyhodnocovania pripomienok hostí, udržiavanie kontaktov s klientmi i po ukončení pobytu (26)
Dostupnosť ubytovacieho zariadenia a životné prostredie (14)	lokalizácia ubytovacieho zariadenia, kvalita prízjazdovej komunikácie, dostupnosť zariadenia, vzdialenosť ubytovacieho zariadenia od dôležitých bodov v obci, úprava okolia zariadenia, zdroj pitnej vody (27)
Vzťah ubytovacieho zariadenia k obci a VÚC (15)	očakávaná pomoc od obce, očakávaná pomoc od VÚC, znalosť foriem podpory cestovného ruchu v NSK, benefity z uvedenej podpory (28)

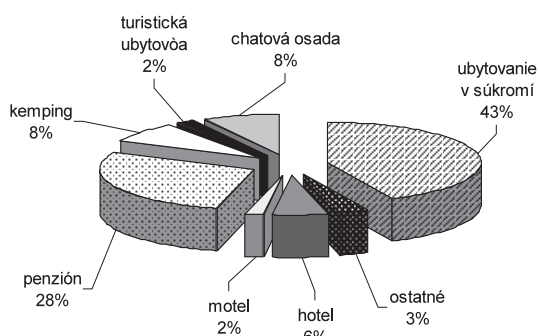
Zdroj: vlastné spracovanie

Source

Table 1

Audit criteria for rural accommodation facilities in Nitra Self-governance Region

(1) groups of criteria, (2) criteria, (3) accommodation facility in accordance with lawful classification; management of the facility, (4) amenities of the accommodation facility, (5) catering facilities – component of accommodation facility, (6) complementary amenities of the accommodation facility and services, (7) personnel, (8) safety, (9) promotion of product of the accommodation facility, (10) distribution of product of the accommodation facility, (11) pricing policy of the accommodation facility, (12) developmental intents of the accommodation facility, (13) feedback, (14) accessibility of the accommodation facility and environmental issues, (15) relation of the accommodation facility to the municipality and the Self-governing region of Nitra, (16) category of the facility, seasonality of its operation, origin of visitors, (17) construction and technical condition of the facility, parking places, access to the facility adapted for wheelchairs, number of rooms, structure of rooms, capacity of beds, air-conditioning in the facility, luxuriousness of rooms, access to rooms adapted for wheelchairs, amenities of hygienic facilities, (18) own catering facility, type, capacity, form of catering, assortment of specialities, (19) sport and recreational; cultural and social; other complementary amenities of the accommodation facility, animation services, reservation services, business services, complementary services – own and outsourced, means of payment for services, (20) number of employees, cumulation of working duties, additional education of employees, language command of employees, accessibility of employees, (21) affiliation of the facility to security scanners, technical controls of equipment of the facility, health protection in the facility, spatial marking of communications and objects belonging to the accommodation facility, (22) utilized means of promotion, (23) way of distribution of product, (24) average accommodation price, price differentiation, way of price differentiation, price list, (25) enlargement of accommodation capacity, planned widening of range of the services, investments in restoration, (26) form of feedback, ways of evaluation of guests' objections, keeping in touch with clients after the end of their stay, (27) localization of the accommodation facility, quality of an approach road, accessibility of the facility, distance of the accommodation facility to the important points in the municipality, arrangement of the vicinity of the facility, source of drinking water, (28) expected support from municipality/Self-governing region of Nitra, command of endorsement forms of tourism in the Self-governing region of Nitra, benefits from mentioned support

Graf 1 Kategórie ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku v NSK

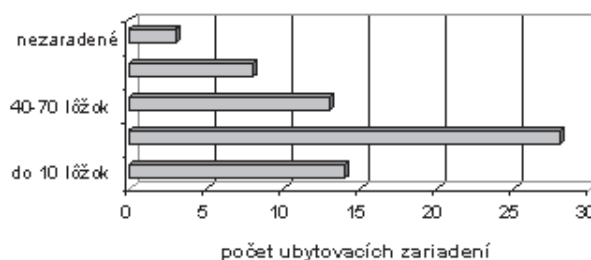
Zdroj: vlastné spracovanie

Chart 1 Accommodation facilities' categories in rural communities in Nitra Self-governance Region

Source: own processing

pre jazdu na koni. Doplnková vybavenosť ubytovacích zariadení umožňuje tráviť hosťom aktívne voľný čas. Poskytovanie doplnkových služieb zabezpečuje 65 % ubytovacích zariadení vo vlastnej réžii a takmer polovica ich uvedené služby zabezpečuje sprostredkovane.

- Prieskum potvrdil, že ubytovacie zariadenia sú typickými predstaviteľmi malých podnikov cestovného ruchu, ktoré sú založené prevažne na rodinnom podnikaní. Zaujímavým zistením bolo, že 40 % ubytovacích zariadení patrí k rodinným podnikom, v ktorých pracujú výlučne rodinní príslušníci. Obmedzená veľkosť podniku (75 % ubytovacích zariadení zamestnáva menej ako 5 zamestnancov) prináša komplikácie pri špecializácii pracovných činností. Od zamestnancov malých podnikov sa vyžadujú univerzálne zručnosti, čo negatívne ovplyvňuje kvalitu poskytovaných služieb. Ďalším negatívnym faktorom, ktorý môže ovplyvňovať kvalitu poskytovaných služieb je slabá aktivita prevádzkovateľov ubytovacích zariadení pri organizovaní, príp. účasti na ďalšom vzdelávaní svojich zamestnancov.
- Jedným z nástrojov posilnenia kvality ubytovacích služieb je i kontrola spokojnosti ubytovaných hostí. Pozitívnym zistením je, že takmer vo všetkých respondovaných zariadeniach v NSK sa takáto kontrola realizuje. Odlišná je len jej forma. Prevádzkovatelia ubytovacích zariadení preferujú osobný rozhovor s hosťom a záznamy v knihe prianí a sťažností. Ojedinele sa vyskytujú dotazníky na izbách a iné formy kontroly. Prevádzkovatelia niektorých ubytovacích zariadení upevňujú kontakt s klientom i po skončení pobytu formou zasielania pozdravov pri príležitosti rôznych sviatkov (32 % zariadení), 18 % ubytovacích zariadení zasiela svojim stálym klientom aktuálne informácie o ponuke a 15 % zariadení naopak zasielajú poďakovanie hostia.
- Posilňovanie kvality služieb ubytovacích zariadení je úzko späté i s rozvojovými zámermi jednotlivých podnikov do budúcnosti. Napriek tomu, že rozvojové zábery zariadení poznačila hospodárska kríza, 35 % z nich plánuje investície do rozšírenia existujúcej ubytovacej kapacity a 63 % do obnovy súčasného vybavenia zariadení. Za jednoznačne pozitívne možno označiť zábery v oblasti rozširovania ponuky doplnkovej vybavenosti a doplnkových služieb, najmä športovo-rekreačných (bowling, golf, rehabilitačné a masážne zariadenia, jazdiareň, sauna a priestory pre cvičenie) a animačných služieb. 62 % prevádzkovateľov si uvedomuje význam doplnkového vybavenia pre aktívny pobyt hosťa v jeho zariadení.

Graf 2 Kapacita ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku v NSK

Zdroj: vlastné spracovanie

Chart 2 Accommodation facilities' capacity in rural communities in Nitra Self-governance Region

Source: own processing

Záver

Identifikácia a analýza ubytovacích zariadení alokovaných na vidieku v NSK je prvým krokom pre zistenie skutočného stavu vo vybavenosti a kvalite poskytovaných služieb týchto zariadení. Prieskum vo vybraných obciach poskytol dôležité informácie o faktoroch, ktoré ovplyvňujú kvalitu služieb v analyzovaných zariadeniach, a to najmä o rozsahu, variabilite služieb poskytovaných ubytovacími zariadeniami na vidieku, o ich vybavenosti, zamestnancoch, bezpečnosti, dostupnosti, lokalizácii a taktiež o rozvojových zámeroch uvedených zariadení. V druhom kroku sa uvedeným faktorom prisúdi zodpovedajúci význam. Stanovenie dôležitosti jednotlivých faktorov pre posudzovanie kvality služieb ubytovacích zariadení je úlohou zákazníkov – hostí. V odbornej literatúre existuje mnoho prístupov pre meranie spokojnosti zákazníkov s poskytnutými službami (subjektívne, objektívne). Spokojnosť s poskytnutými službami ubytovacími zariadeniami sa bude merať prostredníctvom priameho na spokojnosť orientovaného merania, ktoré predpokladá diskrepancie medzi očakávanou a vnímanou kvalitou služby. Výsledkom bude sústava kritérií pre hodnotenie kvality služieb malých ubytovacích zariadení alokovaných na vidieku. Vzhľadom na lokalizáciu a orientáciu jednotlivých zariadení na vybrané cieľové skupiny možno konštatovať, že okrem všeobecných kritérií, budú zariadenia mať možnosť spĺňať tzv. fakultatívne kritériá (podobne ako v Nemecku) napr. špeciálne vybavenie a služby pre určitú cieľovú skupinu (pre deti, pre poľovníkov, pre turistov, pre cyklistov, pre firmy, alebo zaujímavú lokalizáciu (v blízkosti vodnej plochy, v blízkosti termálneho kúpaliska, hradu a pod.).

Súhrn

Úspešný rozvoj vidieckeho cestovného ruchu nezávisí len od aktivity podnikateľov v tomto odvetví, ich kreativity a nasadenia, ale vo veľkej miere od podpory štátnych, regionálnych a miestnych inštitúcií. K uvedenému účelu slúžia rôzne ekonomické i mimoekonomické nástroje. Jedným z účinných a v praxi overených nástrojov je využívanie systémov hodnotenia kvality služieb ubytovacích zariadení. Cieľom takéhoto systému je najmä zaistiť transparentnosť ponuky, uľahčiť zákazníkom výber z množstva ponúk a prevádzkovateľom možnosť efektívne využívať svoje konkurenčné výhody. Cieľom príspevku je zhrnúť výsledky auditu kvality ubytovacích zariadení v Nitrianskom samosprávnom kraji a formulovať východiská pre vypracovanie návrhu nového systému hodnotenia kvality služieb malých ubytovacích zariadení alokovaných na vidieku, pri využití poznat-

kov z cestovného ruchu o uplatňovaných systémoch hodnotenia kvality ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku v krajinách EÚ.

Kľúčové slová: kvalita, služby, vidiecky cestovný ruch, ubytovanie na vidieku

Literatúra

ALBACETE-SÁEZ, C. – FUENTES, M. MAR – LLORENS-MONTES, F. J. 2006. Service quality measurement in rural accommodation. In: *Annals of Tourism Research*, vol. 34, 2007, no. 1, p. 45–65.

FÁZIKOVÁ, M. 2006. Procesy reštrukturalizácie v ekonomickej základni vidieckych regiónov v Slovenskej republike = Restructuring Processes in the Economic Background of Slovak Republic Rural Regions. In *Acta regionalia et environmentalica*, roč. 3, 2006, č. 1, s. 1–7. ISSN 1336-5452.

HOLÚBEKOVÁ, K. 2009. Tvorba štandardov kvality strediska cestovného ruchu. In: *Cestovný ruch – teória prax v podmienkach globalizácie*. Banská Bystrica, 2009, s. 159–167. ISBN 978-80-8083-744-0.

CHRENEKOVÁ, M. 2009. Politika rozvoja vidieka EÚ v budúcnosti. In: *Sborník příspěvku z mezinárodní vědecké konference Region v rozvoji společnosti*, Brno : Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2009, 413 s. ISBN 978-80-7375-330-6

JARÁBKOVÁ, J. 2008. Možnosti hodnotenia kvality zariadení vidieckeho cestovného ruchu. In: *Acta regionalia et environmentalica*, roč. 5, 2008, č. 2, s. 38–41. ISSN 1336-5452.

MATEIDES, A. a i. 2006. Manažérstvo kvality história, koncepty, metódy. Bratislava : Mračko, 2006. 751 s. ISBN 80-8057-656-4

MATEIDES, A. – ĎAĎO, J. 2002. Služby. Bratislava : Vydavateľstvo Ing. Miroslav Mračko, 2002. 750 s. ISBN 80-8057-452-9.

MILOTOVÁ, B. 2006. Možnosti a skúsenosti z využitia endogénnych zdrojov v krajinách EÚ. In: *Regióny – vidiek – životné prostredie : Zborník vedeckých odborných príspevkov a posterov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Nitra : SPU, 2006, s. 614–619. ISBN 80-8069-728-0.

RAPACZ, A. 1995. Kvalita služieb v súčasnom hotelierstve. In: *Ekonomická revue cestovného ruchu*, roč. 28, 1995, č. 4, s. 167–173.

Vyhľadka MHSR č. 277/2008 Z.z., ktorou sa upravuje kategorizácia ubytovacích zariadení a klasifikačné znaky na ich zaradovanie do tried Kvalita v nemeckom cestovnom ruchu. Dostupné na internete: <http://www.qualitaet-im-deutschlandtourismus.de/> (8. 10. 2008)

Kontaktná adresa:

Ing. Jana Jarábková, PhD., Katedra regionálneho rozvoja FESRR, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, e-mail: Jana.jarabkova@fem.uniag.sk

Acta regionalia et environmentalica 1
Nitra, Slovaca Universitas Agriculturae Nitriae, 2010, s. 17–24

MIESTO A VPLYV TERCIÁRNEHO VZDELÁVANIA V REGIONÁLNO M ROZVOJI SLOVENSKA PLACE AND INFLUENCE OF TERTIARY EDUCATION IN THE REGIONAL DEVELOPMENT OF SLOVAKIA

Daniela PALAŠČÁKOVÁ

Ekonomická fakulta, Technická univerzita, Košice

Nowadays, much attention is paid to the issue of regional development in Slovakia as well as in the world. Slovak Republic is characterized by significant differences between regions. The the institutions of tertiary education (universities, as representatives of the intitutions of higher education), companies, institutions of public administration and self-government, organizations of the third sector belong among the main subjects located in the region, activities of which can influence the attractiveness of the region, its potential and development. The presented results of the contribution represent the application of approaches to evaluate the quality of tertiary education using the Regional University Environment Quality Index in the conditions of the self-governed regions of the Slovak Republic. Although market and competition plays the major role in narrowing regional disparities, state and self-government can inteslify the whole process by the creation of appropriate conditions to improve the quality of higher education environment even in the lagging regions.

Key words: university, Regional University Environment Quality Index, region, quality, tertiary education

Výchova a vzdelávanie sú jedny z najvýznamnejších a trvalých priorít každej modernej a rozvinutej spoločnosti ovplyvňujúce dlhodobú prosperitu každej krajiny. Už v koncepte Milénium koncom 90. rokov 20. storočia bola zdôraznená naliehavosť vytvoriť spoločnosť, v ktorej vzdelávanie bude zdrojom dlhodobej prosperity Slovenska, čo ovplyvní postavenie Slovenska v Európe, ako aj všestranný rozvoj osobnosti a uplatnenie každého občana. Za rozhodujúcu úlohu bolo považované zastavenie úpadku, vzostupný koncepčný rozvoj výchovy a vzdelávania a zaistenie rovnosti v prístupe k vzdelaniu. K tomu mala smerovať

dlhodobá koncepcia rozvoja výchovy a vzdelávania tak, aby sa stala základom rozvoja školstva na najbližších 15–20 rokov. V nadväznosti na koncepciu mal byť pripravený nový školský zákon (zákon o výchove a vzdelávaní) (Koncepcia rozvoja výchovy a vzdelávania v SR na najbližších 15–20 rokov, 2001).

Vývoj vo vyspelých krajinách ukazuje, že z hľadiska objemu, desaťročia trvajúca expanzia vo vzdelávacej účasti a výstupoch pokračuje – a to rýchlosťou, ktorá predbieha veľa minulých predpovedí. Spolu s takmer univerzálnym ukončením vyššieho sekundárneho vzdelania vo väčšine krajín OECD,

najväčšia nedávna expanzia nastala v terciárnom sektore. Mnoho ľudí chápe terciárne vzdelávanie predovšetkým ako vzdelávanie vysokoškolské. V skutočnosti však terciárne vzdelávanie zahŕňa takmer každé štandardné vzdelávanie nasledujúce po maturitnej skúške. Terciárne vzdelávanie sa obvykle delí na vzdelávanie na vysokých školách a nevysokoškolské vzdelávanie.¹⁷ Z celkového počtu študentov terciárneho vzdelávania v Slovenskej republike v roku 2005 bolo 3,3 % študentov v neuniverzitnom vysokoškolskom vzdelávaní (vyššie odborné štúdium – ISCED 5).

O tom, že vzdelanie na Slovensku si zaslúži vyššiu pozornosť, môžu svedčiť predovšetkým prostriedky, ktoré sú u nás investované do vzdelávania. Slovensko by sa podľa Európskej komisie malo viac zamerať na oblasť vzdelávania, vedy, výskumu a inovácií. Hrubé domáce výdavky na vedu a výskum na Slovensku dosiahli v rokoch 2001 až 2006 0,5 % HDP a boli aj pod priemerom nových členských krajín, ktorý bol 0,7 % HDP, ako aj pod priemerom celej EÚ, ktorý bol 1,4 %. Vláda stanovila cieľ, podľa ktorého by mali ročné investície do vedy a výskumu v roku 2010 dosiahnuť 0,8 % HDP, avšak nenaplánovala žiadne zvyšovanie verejných výdavkov v oblasti vedy a výskumu. Priemerné ročné výdavky na študenta (od primárneho až po terciárne vzdelávanie) v USD, prepočítané na paritu kúpnej sily, sú na Slovensku spomedzi krajín OECD druhé najnižšie, a to 2 031 USD (nižšie iba Mexiko 1 793 USD). Priemer krajín OECD je 6 821 USD, najviac na študenta investuje USA 10 871, Dánsko 9 075 a Nórsko 9 004 USD. V susednej Českej republike je to 3 169 USD. Dokonca ešte aj také krajiny ako Argentína, Čile alebo Malajzia, ktoré nie sú členmi OECD, dávajú priemerne na študenta viac ako Slovensko (Education at Glance, 2004).

Kým v roku 1995 išlo na programy univerzitnej úrovne 37 % mladých ľudí, teraz je to priemerne v krajinách OECD 57 %. Predpovedať budúcnosť podľa minulých trendov je vždy ťažké. Na začiatku 20. storočia by málo ľudí predpovedalo, že v krajinách OECD bude na konci storočia vyššie sekundárne vzdelanie prevažne univerzitálne. Takže je rovnako zložité predpovedať, ako sa vyvinú terciárne kvalifikácie na konci 21. storočia. Nateraz je jasné, že stimuly pre dosiahnutie terciárnej kvalifikácie ostávajú silné, v podobe vyšších plátov a zároveň lepších šancí na získanie zamestnania. Okrem toho, dopyt trhu práce po vysokokvalifikovaných pracovníkoch významne narástol. Uspokojovanie tohto dopytu pri zachovaní kvality je viazané na vytváranie tlakov na zachovanie alebo zvýšenie aktuálnej úrovne výdavkov a na zvýšenie efektivity výdavkov na vzdelávanie.

Na terciárnej úrovni sa vyvinuté modely financovania líšia od tých v primárnom a sekundárnom vzdelávaní. Predovšetkým použitie súkromných financií je oveľa bežnejšie ako na primárnej a sekundárnej úrovni. Súkromné financovanie predstavuje priemerne 27 % celkových výdavkov, prekračuje 50 % v Austrálii, Japonsku, USA a partnerskej krajine Izrael a dosahuje viac ako 75 % v Kórei a partnerskej krajine Čile. Rovnáha medzi súkromným a verejným financovaním na jednej strane a schopnosť krajín poskytnúť rôzne formy verejných príspevkov na terciárne inštitúcie na druhej strane, boli dva faktory, ktoré pomohli vysvetliť veľké rozdiely v prístupoch k financovaniu terciárneho vzdelania. Niektoré krajiny našli

nové súkromné zdroje, niektoré rozšírili verejné financovanie, zatiaľ čo tie, ktoré nevykonali ani jedno, majú čoraz väčšie ťažkosti so zosúladením nárastu s kvalitou (Education at a Glance, 2008). Efektívna spolupráca medzi univerzitami a podnikmi sa vníma ako osobitne dôležitá pre regionálny rozvoj.²¹ Úspech mnohých inovatívnych regiónov v USA a Európe je založený na triangulárnom partnerstve pre politickú orientáciu a financovanie zapájajúcim univerzity, podniky a vlády.

V časech ekonomickej recesie, keď majú absolventi väčšie ťažkosti pri hľadaní práce a podniky sú vystavené vyššiemu konkurenčnému tlaku, by ekonomická a spoločenská pridaná hodnota spolupráce medzi univerzitami a podnikmi mala mať ešte vyššiu dôležitosť. Mali by sa rozšíriť existujúce formy spolupráce s podnikmi, ako sú konferencie, stáže a práca na projektoch (individuálna alebo v multidisciplinárnych skupinách). Ako hodnotné sa uvádzali príležitosti nad rámec študijných programov, napríklad študentské konzultačné spoločnosti alebo inkubátory ponúkajúce prispôbenú podporu univerzitným študentom a pracovníkom, ktorí prezentujú konkrétne nové podnikateľské zámery (začínajúce a osamostatnené spoločnosti). Všetky tieto činnosti by mali zasahovať študentov od začiatku ich štúdia a mali by byť pevnejšie integrované do študijných programov.

Na Slovensku doposiaľ nebola spracovaná širšia analýza vysokoškolského prostredia z hľadiska konkurencieschopnosti v jednotlivých regiónoch. Istým príkladom analýzy sú Správy o hodnotení vysokých škôl na Slovensku, ktoré realizuje agentúra ARRA,³¹ Sektorová správa Európskej asociácie univerzít o evaluácii vysokých škôl na Slovensku⁴¹ a akreditácia vysokých škôl na Slovensku.⁵¹ Viaceré akreditačné agentúry do svojho rozhodujúceho orgánu zapájajú predstaviteľov podnikov, napríklad ACQUIN v Nemecku, HETAC v Írsku alebo CTI vo Francúzsku. CTI je zodpovedná za inžinierske študijné programy a zahŕňa rovnaký počet členov akademickej obce a priemyslu; transverzálne zručnosti a interakcia študentov s priemyslom sú základnými požiadavkami na akreditáciu (PDÚK, časť 5.2.4).

Predkladaný príspevok a použité metódy vychádzajú z identifikácie problému, súčasného stavu rozpracovanej problematiky v literatúre a požiadaviek, resp. aktuálnosti jej riešenia z hľadiska strategických dokumentov v oblasti vysokoškolského vzdelávania a vedy v EÚ i na Slovensku. Jeho hlavným cieľom je na základe Indexu kvality regionálneho vysokoškolského prostredia identifikovať kľúčové faktory konkurencieschopnosti regiónov Slovenska z hľadiska úrovne terciárneho vzdelávania a v tomto kontexte stanoviť poradie samosprávnych krajov.⁶¹

²¹ Vysokoškolské vzdelávanie a regióny: globálne konkurencieschopní, lokálne zapojení; OECD 2007

³¹ Akademická rankingová a ratingová agentúra, ktorej cieľom je poskytovať verejnosti informácie o kvalite jednotlivých vysokoškolských inštitúcií na Slovensku, zaviesť spôsob hodnotenia a zvyšovania kvality vzdelávania poskytovaného vysokoškolskými inštitúciami na Slovensku.

⁴¹ Projekt dvojročnej evaluácie 24 vysokých škôl na Slovensku Európskou asociáciou univerzít (EUA) uzavrela konferencia s názvom *Sektorová správa o stave vysokého školstva v SR*, ktorá sa uskutočnila v Bratislave 18. až 19. februára 2008.

⁵¹ Hlavným hodnotiacim orgánom, ktorý vydá svoj návrh, je Akreditačná komisia, poradný orgán Vlády SR (ďalej len AK). Všetky akreditačné materiály súborného celouniverzitného charakteru, alebo za jednotlivé fakulty, sa spracúvali na základe nariadenia Vlády SR č. 558/2007 o AK, rozhodnutia ministra školstva o kritériách na posudzovanie spôsobilosti vysokých škôl uskutočňovať habilitačné konania a konania na vymenovanie profesorov, platného od 15. júna 2008, ako aj rozhodnutia ministra, ktorým stanovil kritériá pre začlenenie jednotlivých škôl do kategórie univerzity, vysoká škola alebo odborná vysoká škola (KZU 1 až 6, platné od 1. januára 2008).

⁶¹ V legislatívnom vymedzení SR je región vymedzený územne a jeho územie je totožné so samosprávnym krajom.

¹⁷ V SR sa do univerzitného vysokoškolského vzdelávania zaraďuje vzdelávanie v troch stupňoch, poskytované všetkými vysokými školami zriadenými podľa zákona o vysokých školách (Zákon č. 131/2002 Z. z. v platnom znení) a do neuniverzitného vysokoškolského vzdelávania sa zaraďuje vyššie odborné štúdium, ktoré sa ukončuje absolútiom podľa školského zákona (zákon č. 29/1984 Z. z. v platnom znení).

Materiál a metódy

Východiskom spracovania témy je analýza súčasného stavu v oblasti vysokoškolského prostredia (VŠP), identifikácia problémov v prioritných oblastiach témy, definovanie subindexov a indikátorov pre konštrukciu Indexu kvality regionálneho vysokoškolského prostredia (IK RVŠP), pomocou ktorého sme monitorovali regionálne rozdiely v SR a hodnotili regionálne vysokoškolské prostredie v podmienkach samosprávnych krajov SR.

Zdrojom údajov pre nás boli materiály vo vzťahu k ľudským zdrojom a ich kvalite. Vychádzali sme zo štandardnej metodológie v EÚ (Labour Force Survey), najmä pri sledovaní trendov v oblasti zamestnanosti v kontexte s dosiahnutým vzdelaním a trendov v oblasti terciárneho vzdelávania v rámci EÚ. Pracovali sme so štandardmi ISCO 88 (International Standard Classification of Occupations), najmä v triede dosiahnuté vzdelanie, pričom sme akceptovali klasifikáciu ISCED 1997 (International Standard Classification of Education). Pre jednotlivé porovnávanie v medzinárodnom rámci sme vychádzali z metodológie ILO (International Labour Organization), najmä pri zisťovaní miery zamestnanosti a nezamestnanosti a delení obyvateľstva na ekonomicky aktívnych a ekonomicky neaktívnych.

V rámci inštitucionálnej kvality sme sa opierali o agregované ukazovatele, ktoré uskutočňuje Svetová banka v rámci projektu Governance Matters (GM) so zameraním na kvalitu verejných inštitúcií a právneho systému.

V oblasti Inovačnej výkonnosti sme vychádzali z metodológie zberu a vykazovaní údajov podľa Frascati manuálu (štruktúra vedných odborov), ktorý publikuje OECD. Výdavky na výskum a vývoj sleduje GERD (Gross expenditure on research and development) ako súhrnný ukazovateľ vstupov do výskumu a vývoja, čo nám slúžilo v niektorých častiach hodnotenia vývojových trendov v terciárnom vzdelávaní na medzinárodnej úrovni. Jeho význam vnímame na pozadí vzťahu GERD v percentách HDP, ktorý patrí v štatistikách EÚ do skupiny ukazovateľov hodnotiacich plnenie cieľov Lisabonskej stratégie.

Konštrukciu Indexu kvality regionálneho vysokoškolského prostredia sme založili na metodike **kvalitatívnej konkurencieschopnosti**, ktorá sa vyjadruje vo viacerých ukazovateľoch. Porovnanie zdrojov a výsledkov znalostne založenej konkurenčnej výhody vyjadruje KAM (Knowledge Assessment Matrix) z produkcie Svetovej banky. V štruktúre KAM

dominuje inovačná výkonnosť, ktorej ponuku ovplyvňuje predovšetkým vzdelanie v zmysle rastu kvality ľudských zdrojov. A práve **kombinácia inovačnej výkonnosti a kvalitných ľudských zdrojov je základnou podmienkou rozvoja znalostne založenej konkurencieschopnosti**. Z ďalších významných medzinárodných hodnotení prikladá Medzinárodný inštitút pre rozvoj manažmentu v Lausanne oblasti **kvality ľudských zdrojov a výskumu** prvoradú dôležitosť. Štatistické údaje sme čerpali predovšetkým z Výročných správ MŠ SR o stave vysokého školstva, z hodnotiacich správ ARRA, zo Štatistického úradu SR a materiálov Ústavu informácií a prognoz školstva (UIPS).

Výsledky a diskusia

IK RVŠP je súhrnným indexom, ktorý hovorí o kvalite vysokoškolského prostredia v regiónoch SR, je kombináciou hodnoty vybraných štatistických ukazovateľov. Zostavili sme ho zo štyroch subindexov. Každý zo subindexov má príslušné indikátory. Pri výpočte sme zadefinovali váhy subindexov, aké im pripisovali respondenti z externého a interného segmentu vysokoškolského prostredia, kde sme realizovali prieskum ešte v období riešenia dizertačného projektu. **Obsahovú náplň jednotlivých subindexov a indikátorov sme zachovali v zhode s obsahom dotazníka z dôvodu porovnateľnosti**. Subindexy sú výsledkom výpočtov získaných na základe štatistických údajov jednotlivých indikátorov v každom subindexe. To nám umožnilo v každom segmente výskumnej časti projektu (t. j. v dotazníkovom prieskume, formulácii a testovaní hypotéz a výpočte IK RVŠP) komparáciu údajov interného a externého subsystému VŠP tak na základe predpokladov, ako aj skutočných údajov získaných a prepočítaných zo štatistických údajov.

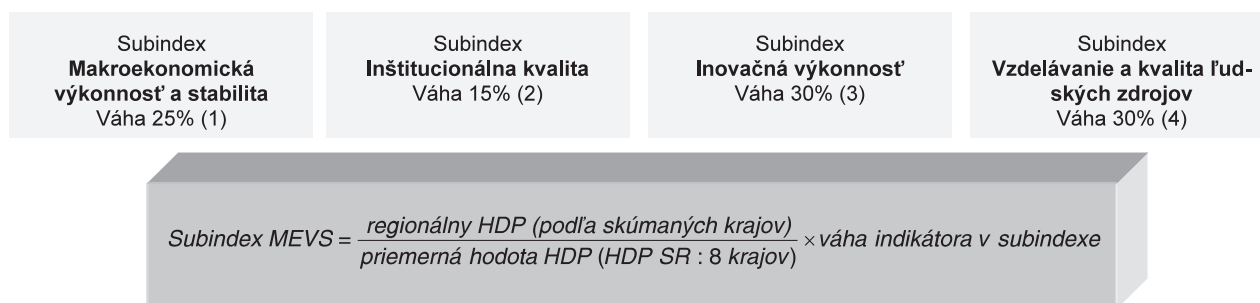
Metodika: **Základný vzorec výpočtu IK RVŠP na príklade subindexu Makroekonomická výkonnosť a stabilita (ďalej len „MEVS“)**

Subindex: **MEVS**

Indikátor: **Regionálny HDP**

Váha indikátora v subindexe: **Pridelená na základe výsledkov dotazníkového prieskumu v externom subsystéme VŠP**

Výpočet: Obrázok 1

Obrázok 1 Základný vzorec výpočtu IK RVŠP

Zdroj: Vlastné spracovanie

Figure 1 Basic formula for the calculation of IK RVŠP (IK RVŠP = Index of Quality of Regional University Environment)

Source: Own working-out

(1) subindex macroeconomic performance and stability weight 25%, (2) subindex institutional quality weight 15%, (3) subindex innovative performance weight 30%, (4) subindex human resources weight 30%

Subindexy a indikátory

Údaje sú za rok 2006, ide o posledný rok, v ktorom sú dostupné štatistické údaje v potrebných ukazovateľoch. Váhy v subindexoch sú pridelené na základe výsledkov dotazníkového prieskumu v externom subsystéme VŠP (tabuľka 1).

Tabuľka 1 Subindexy IK RVŠP

Názov subindexu (1)	Váha IK RVŠP (2)
Makroekonomická výkonnosť a stabilita (3)	25 %
Inštitucionálna kvalita (4)	15 %
Inovačná výkonnosť (5)	30 %
Ludské zdroje (6)	30 %

Zdroj: Vlastné výpočty
Source: Own calculations
IK RVŠP Subindices

Table 1

(1) name of subindex, (2) weight in IK RVŠP, (3) macroeconomic performance and stability, (4) institutional quality, (5) innovative performance, (6) human resources

Subindex Makroekonomická výkonnosť a stabilita je významný faktor, ktorý ovplyvňuje záujem o štúdium na danej univerzite v kraji, súvisí s príležitosťami na uplatnenie po ukončení

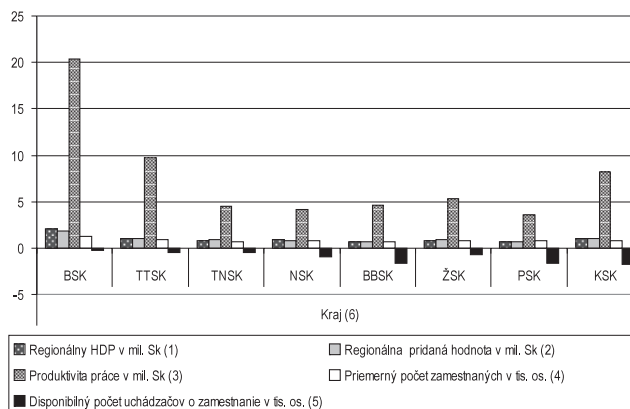
Obrázok 2 Hodnoty subindexu Makroekonomická výkonnosť a stabilita
Zdroj: vlastné spracovanie

Figure 2 Values in the subindex of Macroeconomic performance and stability

Source: Own working-out

(1) regional GDP in mill. Sk, (2) regional value added in mill. Sk, (3) labour productivity in mill. Sk, (4) average employment rate in thousands of persons, (5) disposable number of applicants for a job in thousands of persons, (6) region

štúdiu a charakterizuje celkové prostredie z hľadiska ekonomického i sociálneho. Ak vo výške regionálneho HDP

Tabuľka 2 Výsledné hodnoty indikátorov subindexu Makroekonomická výkonnosť a stabilita

Indikátory (1)	Kraj (2)							
	BSK	TTSK	TNSK	NSK	BBSK	ŽSK	PSK	KSK
Regionálny HDP v mil. Sk (3)	2,10	1,00	0,83	0,89	0,72	0,83	0,65	0,97
Regionálna pridaná hodnota v mil. Sk (4)	1,88	1,04	0,94	0,82	0,70	0,91	0,68	1,03
Produktivita práce v mil. Sk (5)	20,36	9,75	4,54	4,19	4,61	5,27	3,57	8,22
Priemerný počet zamestnaných v tis. os. (6)	1,22	0,87	0,73	0,79	0,68	0,78	0,76	0,79
Disponibilný počet uchádzačov o zamestnanie v tis. os. (7)	-0,25	-0,49	-0,51	-1,00	-1,67	-0,74	-1,64	-1,71

Zdroj: vlastné výpočty

Source: Own calculations

BSK – Bratislavský samosprávny kraj, TTSK – Trnavský samosprávny kraj, TNSK – Trenčiansky samosprávny kraj, NSK – Nitriansky samosprávny kraj, BBSK – Banskobystrický samosprávny kraj, ZSK – Žilinský samosprávny kraj, PSK – Prešovský samosprávny kraj, KSK – Košický samosprávny kraj
BSK – The Region of Bratislava, TTSK – The Region of Trnava, TNSK – The Region of Trenčín, NSK – The Region of Nitra, BBSK – The Region of Banská Bystrica, ZSK – The Region of Žilina, PSK – The Region of Prešov, KSK – The Region of Košice

Table 2

Resulting values of indicators in the subindex Macroeconomic performance and stability

(1) indicators, (2) region, (3) regional GDP (in mill. Sk), (4) regional value added (in mill. Sk), (5) labour productivity (in mill. Sk), (6) average employment rate (in thousands of persons), (7) disposable number of applicants for a job (thousands of persons)

Tabuľka 3 Výsledné hodnoty indikátorov subindexu Inštitucionálna kvalita

Indikátory (1)	Kraj (2)							
	BSK	TTSK	TNSK	NSK	BBSK	ŽSK	PSK	KSK
Počet verejných vysokých škôl v kraji (3)	2,00	0,80	0,40	1,20	1,20	0,80	0,40	1,20
Počet fakúlt v kraji (4)	2,29	0,63	0,39	1,12	0,87	0,87	0,63	1,19
Objem vyplatených sociálnych štipendií (5)	2,11	0,42	0,16	1,01	0,78	1,27	0,75	1,51
Hospodársky výsledok verejných vysokých škôl v kraji v mil. Sk (6)	2,03	-0,08	0,01	0,52	-0,41	4,46	0,08	0,23
Ubytovacie kapacity verejných vysokých škôl v kraji (počet lôžok) (7)	3,74	0,04	0,05	0,75	0,69	0,99	0,32	1,41
Počet podnikateľských subjektov v kraji (8)	1,52	0,85	0,88	0,953	0,85	1,07	1,02	0,85

Zdroj: vlastné výpočty

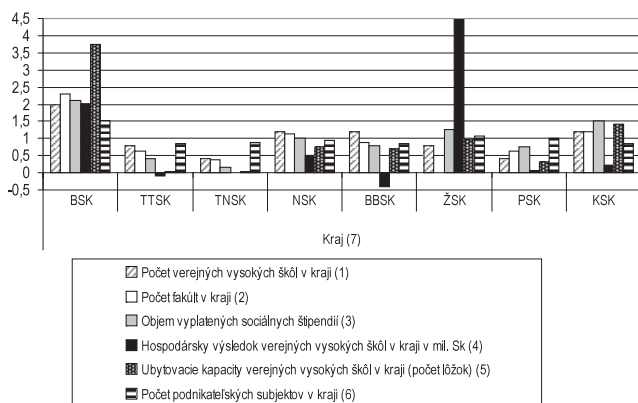
Source: Own calculations

BSK – Bratislavský samosprávny kraj, TTSK – Trnavský samosprávny kraj, TNSK – Trenčiansky samosprávny kraj, NSK – Nitriansky samosprávny kraj, BBSK – Banskobystrický samosprávny kraj, ZSK – Žilinský samosprávny kraj, PSK – Prešovský samosprávny kraj, KSK – Košický samosprávny kraj
BSK – The Region of Bratislava, TTSK – The Region of Trnava, TNSK – The Region of Trenčín, NSK – The Region of Nitra, BBSK – The Region of Banská Bystrica, ZSK – The Region of Žilina, PSK – The Region of Prešov, KSK – The Region of Košice

Table 3

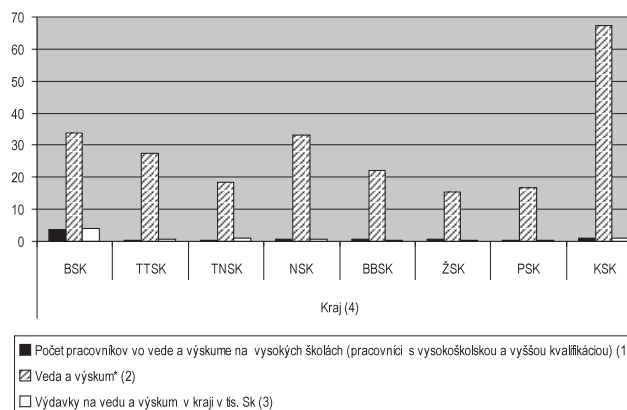
Resulting values of indicators in the subindex Institutional quality

(1) indicators, (2) region, (3) number of universities in region, (4) number of faculties in region, (5) the volume of paid social scholarships, (6) economic result of universities (in mill. Sk), (7) accommodation capacity of the universities (number of beds), (8) number of business subjects

Obrázok 3 Hodnoty subindexu Inštitucionálna kvalita
Zdroj: vlastné spracovanie
Figure 3 Values in the subindex of Institutional quality
Source: Own working-out

(1) number of universities in region, (2) number of faculties in region, (3) the volume of paid social scholarships, (4) economic result of universities in mill. Sk, (5) accommodation capacity of the universities (number of beds), (6) number of business subjects

Obrázok 4 Hodnoty subindexu Inovačná výkonnosť
Zdroj: vlastné spracovanie
Figure 4 Values in the subindex of Innovative performance
Source: Own working-out

(1) number of employees in science and research at universities (employees with degree and higher qualifications), (2) science and research, (3) expenses for science and research in the municipality in thousands of Sk

a regionálnej pridanej hodnote dominujú BSK a KSK, za pozornosť stoja rozdiely v produktivite práce, kde zreteľne dominuje BSK, čo je dané ekonomickou štruktúrou kraja a podielom aktív s vyššou pridanou hodnotou, posledné miesto patrí PSK.

BSK dominuje aj v indikátore počet zamestnaných, čo súvisí s veľkosťou kraja a počtom obyvateľov. V počte uchádzačov o zamestnanie prvenstvo patrí KSK a v tesnej blízkosti za nim sú BBSK a PSK, keďže je všeobecne známe, že tieto kraje

Tabuľka 4 Výsledné hodnoty indikátorov subindexu Inovačná výkonnosť

Indikátory (1)	Kraj (2)							
	BSK	TTSK	TNSK	NSK	BBSK	ŽSK	PSK	KSK
Počet pracovníkov vo vede a výskume na vysokých školách (pracovníci s vysokoškolskou a vyššou kvalifikáciou) (3)	3,70	0,30	0,41	0,72	0,54	0,80	0,33	1,11
Veda a výskum* (4)	33,91	27,59	18,50	33,29	22,18	15,38	16,87	67,33
Výdavky na vedu a výskum v kraji v tis. Sk (5)	3,91	0,61	0,98	0,64	0,30	0,50	0,17	0,88

Zdroj: vlastné výpočty

Source: Own calculations

* Priemerná hodnota podľa fakúlt danej VŠ v kraji, vlastné výpočty podľa výsledkov hodnotenia ARRA 2007, označenie VV1A-VV10, www.arra.sk

* Average value according to the faculties of given university in the region, own calculations according to the results of ARRA 2007 evaluation, marked VV1A-VV10, www.arra.sk

BSK – Bratislavský samosprávny kraj, TTSK – Trnavský samosprávny kraj, TNSK – Trenčiansky samosprávny kraj, NSK – Nitriansky samosprávny kraj, BBSK – Banskobystrický samosprávny kraj, ŽSK – Žilinský samosprávny kraj, PSK – Prešovský samosprávny kraj, KSK – Košický samosprávny kraj

BSK – The Region of Bratislava, TTSK – The Region of Trnava, TNSK – The Region of Trenčín, NSK – The Region of Nitra, BBSK – The Region of Banská Bystrica, ŽSK – The Region of Žilina, PSK – The Region of Prešov, KSK – The Region of Košice

Table 4 Resulting values of indicators in the subindex Innovative performance

(1) indicators, (2) region, (3) number of employees in science and research at universities (employees with degree and higher qualifications), (4) science and research, (5) expenses for science and research in the municipality in thousands of Sk

Tabuľka 5 Výsledné hodnoty indikátorov subindexu Ludské zdroje

Indikátory (1)	Kraj (2)							
	BSK	TTSK	TNSK	NSK	BBSK	ŽSK	PSK	KSK
Počet obyvateľstva v kraji s vysokoškolským vzdelaním (3)	1,90	0,74	0,92	0,78	0,89	0,90	0,81	1,04
Štúdium a vzdelávanie* (4)	87,42	47,58	41,66	53,91	52,83	44,43	38,50	67,22
Evidovaný nezamestnaní absolventi vysokých škôl (AP 2006**) (5)	-0,51	-0,74	-0,79	-1,26	-0,85	-0,89	-1,63	-1,33

Zdroj: vlastné výpočty

Source: Own calculations

* priemerná hodnota podľa fakúlt danej VŠ v kraji, vlastné výpočty podľa výsledkov hodnotenia ARRA 2007, označenie SV1-SV8 (www.arra.sk)

* average value according to the faculties of given university in the region, own calculations according to the results of ARRA 2007 evaluation, marked SV1-SV8 (www.arra.sk)

** AP – aritmetický priemer vypočítaný z hodnôt za mesiac máj a september 2006 (Štatistické výsledky o nezamestnanosti absolventov škôl a mladistvých)

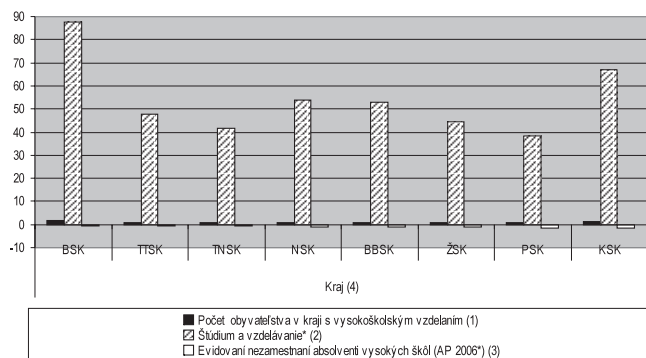
** AP – arithmetic mean calculated from the values of May and September 2006 (Statistical results about unemployment of university graduates and youth)

BSK – Bratislavský samosprávny kraj, TTSK – Trnavský samosprávny kraj, TNSK – Trenčiansky samosprávny kraj, NSK – Nitriansky samosprávny kraj, BBSK – Banskobystrický samosprávny kraj, ŽSK – Žilinský samosprávny kraj, PSK – Prešovský samosprávny kraj, KSK – Košický samosprávny kraj

BSK – The Region of Bratislava, TTSK – The Region of Trnava, TNSK – The Region of Trenčín, NSK – The Region of Nitra, BBSK – The Region of Banská Bystrica, ŽSK – The Region of Žilina, PSK – The Region of Prešov, KSK – The Region of Košice

Table 5 Resulting values of indicators in the subindex Human resources

(1) indicators, (2) region, (3) population in the municipality with university degree, (4) studying and education, (5) registered unemployed university graduates

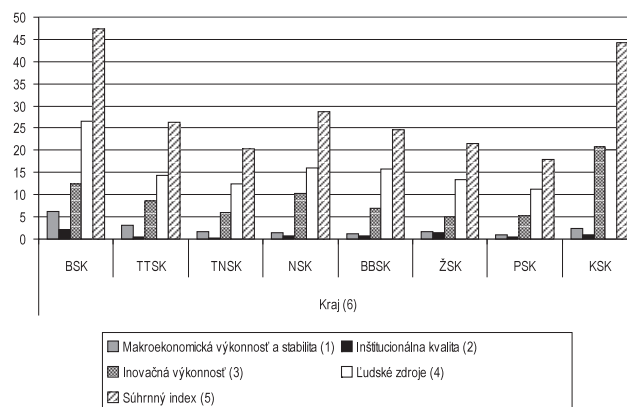
Obrázok 5 Hodnoty subindexu Ľudské zdroje

Zdroj: vlastné spracovanie

Figure 5 Values in the subindex of Human resources

Source: Own working-out

(1) population in the municipality with university degree, (2) studying and education*, (3) registered unemployed university graduates (AP 2006*), (4) region

Obrázok 6 Hodnoty subindexov IK RVŠP podľa krajov

Zdroj: vlastné spracovanie

Figure 6 Values of subindices of IK RVŠP according to municipalities

Source: Own working-out

(1) macroeconomic performance and stability, (2) institutional quality, (3) innovative performance, (4) human resources, (5) summary index, (6) region

v rámci SR patria dlhodobo ku krajom s relatívne vysokou nezamestnanosťou.

V subindexe Inštitucionálna kvalita sme vychádzali z počtu 20 verejných VŠ v roku 2006 v SR, ostatné údaje sme vypočítali na základe údajov Výročnej správy o stave VŠ na Slovensku za rok 2006, počet podnikateľských subjektov – zo Správy štatistického úradu SR za rok 2006. V tomto indikátore prevažujú interné segmenty VŠP, pričom počet verejných VŠ v kraji a ich fakúlt, ako aj kapacita podnikateľských subjektov je významným faktorom príležitosti pre štúdium uchádzačov o terciárne vzdelanie, ako aj možnosti pre uplatnenie sa na trhu práce. Aj v tomto prípade dominuje BSK tak rozsahom príležitostí pre štúdium, ubytovacími kapacitami, ako aj uplatnenia sa na trhu práce, čo je dané najmä potenciálom Bratislavy ako hlavného mesta SR. Po BSK najhoršiu sociálnu pozíciu objemom vyplatených sociálnych štipendií dokumentujú KSK, ŽSK a NSK. Najnižšiu ubytovaciu kapacitu pre študentov vykazujú TTSK a TNSK. V počte podnikateľských subjektov vedie BSK, za nim sú ŽSK a PSK čo signalizuje, že vytvárajú porovnateľné podmienky pre podnikanie a mohlo by to znamenať rozšírenie uplatnenia sa absolventov VŠ práve v týchto krajoch a z tohto hľadiska aj zvýšenie ich konkurencieschopnosti. Za pozornosť stoja záporné výsledky BBSK a TTSK (teda vykázané straty) v oblasti hospodárskeho výsledku VŠ v kraji za rok 2006. Pomerne výrazne je najúspešnejší v tomto ukazovateli ŽSK, za nim BSK a NSK. V porovnaní ŽSK s BBSK je rozdiel výrazný.

V tomto subindexe dominuje BSK v dvoch indikátoroch. Prekvapujúcim zistením medzi hodnotenými krajmi je výrazné prvenstvo výkonnosti KSK vo vede a výskume a to zásluhou dosiahnutých výsledkov Univerzity veterinárneho lekárstva v Košiciach. Ako sme už uviedli, dosiahnuté hodnoty v indikátore Veda a výskum sú výsledkom 14. skupín údajov, ktoré komplexne vyjadrujú potenciál i výsledky VŠ v danom kraji. Metodika ARRA vychádzala z rozdelenia vysokých škôl podľa Frascati manuálu do vedných odborov: prírodné vedy, technické vedy, lekárske vedy, pôdohospodárske vedy, spoločenské vedy, humanitné vedy. Fakulty boli hodnotené podľa týchto odborov. Uvedené priemery v správe sme potom delili počtom hodnotených fakúlt, aby dosiahnutý výsledok nebol skreslený rozdielnym počtom fakúlt. Prekvapujúce je postavenie VŠ v NSK (3. miesto z hodnotených škôl v tesnej blízkosti za BSK) a zaujímavosťou je, že najvyššie hodnotenie zo všetkých fakúlt v Nitre dosiahla Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja SPU.

Ludský kapitál sa stáva najdynamickejšie sa rozvíjajúcim výrobným faktorom, ktorý umožňuje vyššiu mieru inovácie a rast adaptability ekonomiky na nové technológie. Dostatok kvalifikovaných pracovných síl je predpokladom i podmienkou rastu kvalitatívnej konkurencieschopnosti v národnom i regionálnom rámci. Z uvedenej skutočnosti sme vychádzali pri kon-

Tabuľka 6 Výsledné hodnoty subindexov IK RVŠP podľa krajov

Indikátory (1)	Kraj (2)								Váhy v % (3)
	BSK	TTSK	TNSK	NSK	BBSK	ŽSK	PSK	KSK	
Makroekonomická výkonnosť a stabilita (4)	6,33	3,04	1,63	1,42	1,26	1,76	1,01	2,33	25
Inštitucionálna kvalita (5)	2,05	0,40	0,28	0,83	0,60	1,42	0,48	0,96	15
Inovačná výkonnosť (6)	12,46	8,55	5,97	10,40	6,91	5,00	5,21	20,80	30
Ľudské zdroje (7)	26,64	14,27	12,54	16,03	15,86	13,32	11,30	20,08	30
Súhrnný index (8)	47,48	26,26	20,42	28,68	24,63	21,50	18,00	44,17	100

Zdroj: vlastné výpočty

Source: Own calculations

BSK – Bratislavský samosprávny kraj, TTSK – Trnavský samosprávny kraj, TNSK – Trenčiansky samosprávny kraj, NSK – Nitriansky samosprávny kraj, BBSK – Banskobystrický samosprávny kraj, ŽSK – Žilinský samosprávny kraj, PSK – Prešovský samosprávny kraj, KSK – Košický samosprávny kraj
 BSK – The Region of Bratislava, TTSK – The Region of Trnava, TNSK – The Region of Trenčín, NSK – The Region of Nitra, BBSK – The Region of Banská Bystrica, ŽSK – The Region of Žilina, PSK – The Region of Prešov, KSK – The Region of Košice

Table 6 Resulting values of subindices of IK RVŠP according to municipalities

(1) indicators, (2) region, (3) wights in %, (4) macroeconomic performance and stability, (5) institutional quality, (6) innovative performance, (7) human resources, (8) summary index

štruktúri subindexu a jeho indikátorov. Ak v počte obyvateľstva s VŠ vzdelaním je takmer vyrovnaná pozícia vo všetkých skúmaných krajoch, v prípade indikátora Štúdium a vzdelávanie dosahuje za BSK najlepšie výsledky KSK, za ním nasledujú NSK a BBSK, čo svedčí o tom, že z hľadiska štruktúry aktivít sa VŠ orientujú rovnako na aktivity v oblasti štúdia a vzdelávania, ako aj na oblasť vedy a výskumu. Postavenie PSK je dané skutočnosťou, že v kraji je len jedna verejná VŠ. Poznamenajme, že výsledky v indikátore Štúdium a vzdelávanie boli vypočítané podobne ako v indikátore Veda a výskum z podkladov ARRA, zo siedmich skupín pod označením SV1–SV8, vyjadrujúcich rôzne aspekty výkonnosti hodnotených vysokých škôl a ich fakúlt a aj v tomto prípade priemerné hodnoty správy ARRA sme delili počtom fakúlt v dvoch blokoch SV1–SV4 a SV6–SV8, aby rôzny počet fakúlt neskršoval objektívnu pozíciu danej fakulty/vysoké školy/kraja v hodnotení.

Zhrnutie výsledkov Indexu kvality regionálneho vysokoškolského prostredia

Ak sme porovnávali získané výsledky IK RVŠP s výsledkami dotazníkového prieskumu, boli potvrdené všetky podstatné charakteristiky v oblasti determinantov kvality, problémových oblastí a smerov rozvoja VŠP v skúmaných krajoch.

Ako vyplýva zo súhrnnej tabuľky a grafu najvyššie hodnoty vo všetkých subindexoch dosahuje BSK, pričom najväčšie rozdiely medzi skúmanými kraji sú v subindexe makroekonomická výkonnosť a stabilita a inovačná výkonnosť. Relatívne vysoká hodnota v subindexoch Inovačná výkonnosť (indikátor Veda a výskum) a Ľudské zdroje (indikátor Štúdium a vzdelávanie) je daná konštrukciou týchto subindexov, keďže údaje boli čerpané zo správy ARRA, kde v oblasti Veda a výskum sú hodnotené pod označením VV1A–VV10 komplexné aktivity skúmaných univerzít a teda značný počet údajov ako je počet publikácií, počet citácií, podiel študentov doktorandského štúdia k vyučujúcim a k počtu ostatných študentov, objem prostriedkov získaných na grantové projekty a pod. Rovnako v subindexe Ľudské zdroje v indikátore Štúdium a vzdelávanie (označenie v Správe ARRA SV1–SV8) sú vyjadrené hlavné stránky aktivít skúmaných univerzít v počte študentov, pomeru vyučujúcich podľa jednotlivých kategórií a vo vzťahu k študentom, rozsahu záujmu o štúdium na danej univerzite zo strany

Tabuľka 7 Výsledné hodnoty Indexu kvality regionálneho vysokoškolského prostredia podľa krajov SR

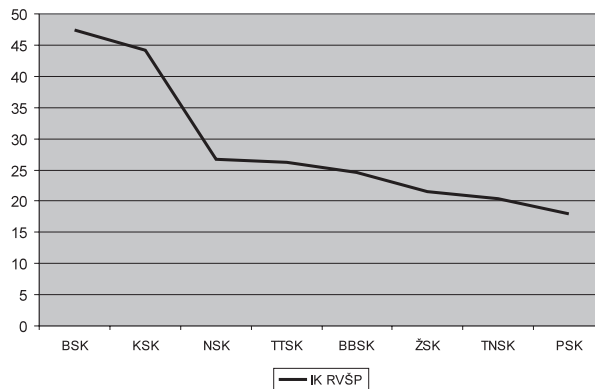
IK RVŠP (1)		
1.	Bratislavský samosprávny kraj (2)	47,48
2.	Košický samosprávny kraj (3)	44,17
3.	Nitriansky samosprávny kraj (4)	28,68
4.	Trnavský samosprávny kraj (5)	26,26
5.	Banskobystrický samosprávny kraj (6)	24,63
6.	Žilinský samosprávny kraj (7)	21,50
7.	Trenčiansky samosprávny kraj (8)	20,42
8.	Prešovský samosprávny kraj (9)	18,00

Zdroj: vlastné výpočty

Source: own calculations

Table 7 The value of Index of Quality of Regional University Environment according to the municipalities

(1) IK RVŠP = Index of Quality of Regional University Environment, (2) The Region of Bratislava, (3) The Region of Košice, (4) The Region of Nitra, (5) The Region of Trnava, (6) The Region of Banská Bystrica, (7) The Region of Žilina, (8) The Region of Trenčín, (9) The Region of Prešov

Obrázok 7 Výsledné hodnoty Indexu kvality regionálneho vysokoškolského prostredia podľa krajov SR v grafickom vyjadrení

Zdroj: vlastné spracovanie

Figure 7 The value of Index of Quality of Regional University Environment according to the municipalities

Source: Own working-out

domácich i zahraničných uchádzačov. Dôvodom spracovania takejto rozsiahlej databázy je podstata IK RVŠP, keďže kľúčovými charakteristikami kvality VŠP sú v logike konštrukcie indexu oblasti Inovačná výkonnosť a Ľudské zdroje. Túto skutočnosť vyjadrujú aj váhy subindexov v rámci IK RVŠP.

Výsledné hodnoty IK RVŠP za hodnotené obdobie, a na základe zvolenej metodiky, určilo poradie krajov tak, že najvyššie hodnoty indexu dosahuje BSK, nasleduje KSK, NSK, TTSK, BBSK, ŽSK, TNSK a PSK. Je to odraz skutočnosti, že potenciál BSK a KSK a vysoké školy v krajoch vykazujú najlepšie výsledky z hľadiska konkurencieschopnosti. Stav VŠP v jeho externom i internom segmente v ŽSK a TNSK je porovnateľný, pričom ak ŽSK vykazuje vyššiu výkonnosť v subindexe Ľudské zdroje, TNSK dosahuje vyššiu hodnotu v subindexe Inovačná výkonnosť. Je to dané počtom podnikateľských subjektov v kraji. PSK dlhodobo patrí medzi kraje s najvyššou mierou nezamestnanosti. Oproti ostatným krajom v PSK je jedna verejná VŠ s 8. fakultami. Ostatné kraje majú komparatívnu výhodu aj z hľadiska portfólia ponúkaných študijných programov, kým v PSK vo vzťahu k štandardným ukazovateľom konkurencieschopnosti je v ich ponuke obmedzený výber.

Záver

IK RVŠP mal zmapovať vysokoškolské prostredie vo vybraných regiónoch Slovenska a identifikovať jeho prednosti a nedostatky z úrovne hodnotenia kvality. Pre ilustráciu rozsiahlosti podkladového materiálu uvádzame, že v rámci štyroch subindexov IK RVŠP sme definovali 17 indikátorov vo všetkých 8 samosprávnych krajoch SR na pozadí štatistického materiálu na národnej i regionálnej úrovni, čím sme získali jeho výsledné hodnoty.

Výsledky môžu pomôcť kompetentným predstaviteľom vysokých škôl SR pri ich práci zameranej na rozvoj kvalitatívneho rastu vysokoškolského prostredia v regiónoch SR. I keď hlavnú úlohu pri vyrovnávaní regionálnych rozdielov zohráva trh a konkurencia, štát a samospráva môžu celý proces zintenzívniť vytváraním vhodných podmienok na zvyšovanie kvality vysokoškolského prostredia aj v zaostávajúcich regiónoch. Príspevok predstavuje otvorený systém a cyklicky sa môže výskum opakovať a rozpracovávať v nasledujúcich rokoch. Vytvoril by sa tým časový rad vývoja najdôležitejších ukazovateľov týkajúcich sa hodnotenia a rozvoja kvality vysokoškolského prostredia v regiónoch.

Výskum poukázal na slabé miesta vysokoškolského prostredia vo vybraných regiónoch z pohľadu kvality poskytovaného vzdelávania, vedy a výskumu, prepojenia na prax, atd., ktoré znevýhodňujú jednotlivé vysoké školy pred konkurenciou. Ich odstránenie by nemalo byť záujmom len jednotlivých vysokých škôl, ale záujmom celej spoločnosti, pretože rast konkurencieschopnosti slovenského vysokoškolského prostredia zintenzívni celkový hospodársky rast, čo sa v konečnom dôsledku prejaví rastom životnej úrovne obyvateľov Slovenskej republiky.

Získané výsledky hodnotenia kvality regionálneho vysokoškolského prostredia potvrdili správnosť konštrukcie a použiteľnosť IK RVŠP k identifikácii podmienok v externom a internom segmente vysokoškolského prostredia v kontexte kritérií kvalitatívnej konkurencieschopnosti. Použitú metodiku možno využiť k tomuto účelu v sledovaní vývojových trendov v rámci dlhodobiejšieho časového horizontu a v rámci všetkých krajov v SR. Výsledky tak môžu slúžiť pre rozhodovacie procesy v rozvoji terciárneho vzdelávania na národnej i regionálnej úrovni a pri tvorbe stratégie regionálneho rozvoja na národnej i regionálnej úrovni.

Súhrn

V súčasnosti sa venuje veľká pozornosť otázke regionálneho rozvoja nielen na Slovensku, ale aj vo svete. Slovenská republika sa vyznačuje výraznými rozdielmi medzi jednotlivými regiónmami. Medzi hlavné subjekty pôsobiace v regióne, ktorých aktivita môže vplývať na atraktivnosť regiónu, jeho potenciál a rozvoj patria inštitúcie terciárneho vzdelávania (univerzity, ako zástupcovia vzdelávacích inštitúcií vysokoškolského typu), podniky, inštitúcie štátnej správy a samosprávy, organizácie tretieho sektora. Prezentované výsledky príspevku predstavujú aplikáciu prístupov na hodnotenie kvality terciárneho vzdelávania pomocou Indexu kvality regionálneho vysokoškolského prostredia v podmienkach samosprávnych krajov SR. I keď hlavnú úlohu pri vyrovnávaní regionálnych rozdielov zohráva trh a konkurencia, štát a samospráva môžu celý proces zintenzívniť vytváraním vhodných podmienok na zvyšovanie kvality vysokoškolského prostredia aj v zaostávajúcich regiónoch.

Kľúčové slová: univerzita, Index kvality regionálneho vysokoškolského prostredia, región, kvalita, terciárne vzdelávanie

Literatúra

- BUČEK, M. a i. Regionálny rozvoj – novšie teoretické koncepcie. Bratislava : Ekonóm, 2006. ISBN 80-225-2151-5.
- Bolonská deklarácia ministrov zodpovedných za vysoké školstvo (19. 6. 1999).
- Education at a Glance. OECD Indicators. OECD, 2008. ISBN 978-92-64-046283.
- CHESBROUGH, H. 2003. Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology. Cambridge : Harvard Business School Press, 2003.
- Komisia európskych spoločenstiev. Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov. Brusel, 2. 4. 2009.
- KOM (2009) 158 v konečnom znení.
- KOM (2008) 680 z 30. októbra 2008 Správa Komisie Rade o uznesení Rady z 23. novembra 2007 o modernizácii univerzít pre konkurencieschopnosť Európy v globálnej znalostnej ekonomike.
- Koncepcia rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15–20 rokov (projekt „Milénium“). Učiteľské noviny č. 6/2001 príloha (8. 2. 2001).
- KUZMIŠIN, P. a i. 2008. Terciárne vzdelávanie a vzdelanosť v kontexte kvality a konkurencieschopnosti. In: KUZMIŠIN, P. – KUZMIŠINOVÁ, V. Konkurencieschopnosť a regionálny rozvoj. Košice : Technická univerzita v Košiciach, Ekonomická fakulta, 2008, s. 10–63. ISBN 978-80-553-0111-2.
- Modernizácia vzdelávania a odbornej prípravy: dôležitý prínos k prosperite a sociálnej súdržnosti v Európe. Návrh spoločnej správy Rady a Komisie o pokroku v implementácii „pracovného programu Vzdelávanie a odborná príprava 2010“ z roku 2006. Komisia európskych spoločenstiev: Brusel, 30. 11. 2005. KOM (2005) 549 konečné znenie/2. Dostupné na: ec.europa.eu/education/life-long.../doc/.../progressreport06_sk.pdf
- www.minedu.sk
- www.arra.sk
- www.statistics.sk/webdata/ks/reghdp/hph.htm
- www.uips.sk

Kontaktná adresa:

PhDr. Daniela Palaščáková, PhD., Katedra ekonomických teórií, Ekonomická fakulta, Technická univerzita v Košiciach, Némcovej 32, 040 01 Košice, e-mail: daniela.palascakova@tuke.sk

Acta regionalia et environmentalica 1
Nitra, Slovaca Universitas Agriculturae Nitriae, 2010, s. 25–28

LOCAL PRODUCTS AS TOOLS OF SOCIO-ECONOMIC WELL-BEING IN RURAL AREAS

MIESTNE VÝROBKY AKO NÁSTROJ SOCIÁLNO-EKONOMICKÉHO BLAHOBYTU VO VIDIECKYCH OBLASTIACH

Erika HOLLÓSI KALMÁRNÉ, Zuzana VARGOVÁ
University of West-Hungary, Hungary

Local products highly contribute to the identity of certain settlements or regions, as they are based on local raw materials, local environmental resources, local labour force. The study introduces the results of a research carried out in the West-Transdanubian region in Hungary on regional values and local products. We have found that most of the interviewees were unaware of environmental issues, agricultural production or local food processing in the region. An innovative and interactive educational method of Rural Action Learning (RAL) has been applied to increase the educational level of both young and old with the objective to acknowledge and utilise the economical and social potentials (incl. rural identity) of the region. The research also covered the investigations of sales channels characteristic to the sales of local products. The study introduces a goat farm in more details, where the from-the-farm sales method is widely used. The production, marketing and sales of local products increase competitiveness in rural areas, but only if local products are imbedded in the actual practise and applied tools of multifunctional agriculture, integrated rural- and regional development.

Key words: local products, West-Transdanubian region, economical and social potentials, from-the-farm sales, competitiveness, integrated rural and regional development, local village markets, rural action learning

Over the past years, societies in rural areas faced considerable changes. Globalisation, the development of the knowledge society, the spread of new IT and communication technologies, the growing importance of regions and the parallel growth and decline of neighbouring regions are only a few factors affecting life and economy in rural areas.

In order to fight against “mass food”, mass production and improve local economies as well as SMEs, education and training on local issues has a growing importance. Information transfer is most effective if active learning events facilitate participation in the production processes. The method of Rural Action Learning – developed in the frame of ALICERA INTERREG III C project – brings local values into the focus: youngsters and adults can not only discuss local (production, environmental, well-being etc.) issues, but after a short moderated discussion they are actively involved in agricultural and food processing works (Cser et al., 2008.). On-site and first-hand experiences on local products and the possibilities of rural areas, alternatives for buying decisions and behaviour all effect future market movements and sustainability of local economies and society.

Local products play an important role in rural employment and utilisation of local resources. Several descriptions try to

provide a definition for local products. According to Huftlesz (2008) local products belong to the identity of a settlement or a region, they are produced using local resources and the added value of production remains in the region. Mainly SME and self-employed entrepreneurs are involved in the production. Fehér (2007) emphasises common regional values in local products, the common historical heritage connected to a particular location. Direct sales are typical, often connected to the services offered by village tourism.

Besides direct sales, local village markets, pick-your-own actions, sales and delivery by orders of customers, on-line sales and purchase cooperation – nowadays mainly clusters – are all different channels characterizing the sales-method of local products (Varga and Kalmárné, 2009).

Material and methods

With the help of empirical methods, a complex design for data collection was developed to collect both qualitative and quantitative ones (see Figure 1.)

Objective	Target group	Data collecting instruments	Geographical coverage
Investigation of regional identity by surveying knowledge on regional values and local products	Students between 13–18 years	Questionnaire survey (323 questionnaires)	West-Transdanubian region
	Adults (>18 years)	Questionnaire survey (268 questionnaires)	West-Transdanubian region
Evaluation of effectiveness of Rural Action Learning method	Multipliers (trainers, moderators)	Interviews	West-Transdanubian region
Investigation of sales channels for local productst	Farmers, small-scale food-processing units	Interviews	Hungary (partly Austria)

Figure 1 Design of research methods
Source: own representation

Obrazok 1 Design výskumných metód
Zdroj: vlastná prezentácia

Results

Youngsters between 13–18 years of age have limited information on the agricultural produce or processed food products originating from their regions (knowledge on locally processed products: see Figure 2).

Adults have more, but by far not enough information on locally produced products (according to the answers: “I know all products”: 16 %, “I know most products”: 34 %, “More or less” 27 %, “Little”: 16 %, “Not at all”: 9 %).

Following the survey, the interviewed persons took part in Rural Action Learning events and visited farms and small-scale local food-processing units. We have found that RAL strengthened the participatory competence and regional identity of the participants (Cser et al., 2008). These training events also provided information on sales possibilities of local products and put the importance of “buying local” into the focus for the benefit of local economies.

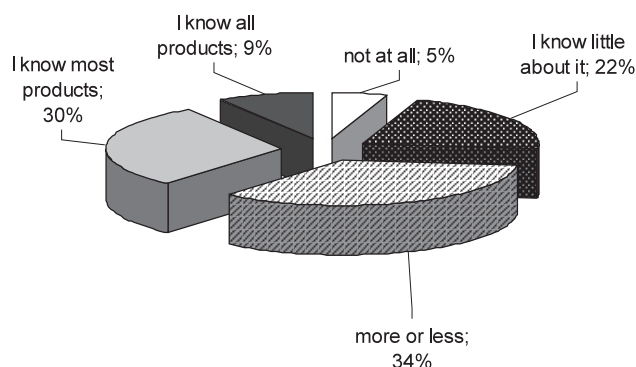

Figure 2 “I know what products are produced in my region”

Source: Own investigations 2007

Obrázok 2 Viem, aké výrobky sa v mojom regióne vyrábajú

Zdroj: vlastný výskum, 2007

Table 1 Acceptance of different viewpoints (adults)

Answers in %	Fully agree	Almost agree	More or less	I only partly agree	I disagree
I am interested in work, life and products in the past in my region	23.5	34.7	26.9	11.6	3.4
I think farmers should only deal with agriculture, environmental activists with the environment, food processors with food production. It will be impossible to step forward if everybody deals with many different fields	41.0	20.9	20.9	10.1	7.1
My personal buying behaviour has an effect on the future of local shops and local products	37.3	25.7	22.4	11.2	3.4
I think it is very important to have information on the present state of agriculture and food processing in my region	23.5	28.0	35.1	12.3	1.1
Success of a farm depends also on market prices, and not only on agro-climatic conditions	38.4	36.6	17.5	5.6	1.9
With buying local products I support the local economy	33.6	32.1	26.5	5.6	2.2
Buying food coming from other parts of the world has an effect on the economic situation and life of people living in rural areas in the originating country	14.2	28.7	41.0	12.3	3.7
It will be hard to ensure enough food for everybody on Earth	21.3	27.3	30.7	14.2	6.4

Source: own calculations, 2007

Zdroj: vlastné výpočty, 2007

Tabuľka 1 Akceptácia rozdielnych pohľadov (dospelí)

Table 2 Results of RAL events (multiple answers possible)

PARTICIPANTS re-discover their region and they become acquainted with new things that impress and surprise them. They discover and experience something new	100 %
... get to know what foodstuffs are produced in their region, how quality products are made	100 %
... visit agricultural farms or food processing units for the first time; it is an intensive and positive impression that increases regional identity	94 %
... learn to value local products and local food, they intend to change their buying behaviour to buy local products. They learn to identify local products and give priority to these products	78 %
... strengthen ties to their regions as they find connecting points between their everyday life and the life and work of other people living in rural areas	55 %
... re-discover natural values and the environment. They discover the connection between quality food production and quality of natural resources	46 %
... get to know their personal role and chances in the region/for the region	22 %
... learn to value and protect natural resources and the environment	22 %
... understand rural life better and find new employment possibilities in rural areas	17 %

Source: Schockemöhle in Cser et al. 2008
(NB: part of investigations has been carried out by the authors)

Zdroj: Schockemöhle v Cser et al. 2008

Tabuľka 2 Výsledky udalostí RAL (možné rôzne odpovede)

Table 3 SWOT analysis of “Szigetköz” goat farm

Strengths	Weaknesses
⇒ special products ⇒ healthy food ⇒ wide product range ⇒ excellent quality products with several winning prizes ⇒ good contact with customers, direct personal contacts ⇒ consideration of customers' needs	⇒ lack of support ⇒ small customer circle, resulting low income ⇒ product share is not optimal (milk versus cheese) ⇒ production volume is too small for super- and hypermarket sales ⇒ limited sources for developments
Opportunities	Threats
⇒ financial resource/support accessibilities ⇒ reaching new customers with promotion and direct sales ⇒ increase of stock in quantity and improvement of quality in order to increase production (to be “big enough”) ⇒ application for “model farm” award ⇒ establishment of tourism, widening sales channels ⇒ increase cheese production to increase competitiveness and income ⇒ product development – widening of product range further ⇒ to utilise the closeness of country borders, find new markets on the other side of the border	⇒ similar products from other EU countries ⇒ liquidity problems, mainly due to late payments ⇒ high level of dependence on large-scale processors ⇒ too small amount of money is devoted to marketing

Source: own investigations

Zdroj: vlastný výskum

Tabulka 3 SWOT analýza kozej farmy “Szigetköz”

The participatory method of Rural Action Learning is a useful tool to raise awareness for local values – local environment, local human resources and local products made out of local raw materials (Table 2).

After the investigations on knowledge and personal attitudes to local products, the following work of research was carried out to define the existing channels that characterize sales of local products in Hungary (mainly in the West-Transdanubian region) and in Austria. (NB: the discussion of detailed research results will be published later in separate papers.)

Interviews have been conducted and results show that direct sales – sales from the farmyard or direct delivery to customers – still play the most important role. In order to define several approaches of direct sales, a goat farm (“Szigetközi kecskefarm”) producing and offering goat milk and meat products has been investigated in details.

The “Szigetközi kecskefarm” is a family farm that has been established with state support in 2001. The capacity of the farms is 300 animals; it has its own energy and water supply system. Animals are grazing on meadows located directly near the farm (6 ha own and app. 7 ha rented land).

Milk is processed, packed and stored in a “micro-scale” milk processing unit at the premises of the farm that facilitates immediate processing of the raw material. Different cheese specialities – such as: flavoured cottage cheese – are produced in the unit.

The SWOT analysis that summarises research findings can be found in Table 3.

Income sources for the farm:

- sales of raw milk primarily to larger food processing plants, on local markets and directly to customers from the farm (share from income: more than 50 %),
- sales of cheese (app. 20–30 % share from income sources),
- sales of young animals (share from income differs, sales peak seasonally during Easter and Pentecost).

A negative element is the relatively high share of sales of raw milk (production cost of 1 litre of milk: 65 HUF, sales price 85 HUF); if they could manage to sell cheese in larger

quantities, income increases even with 4–5 times. At the moment it is hard to sell cheese, it seems that the consumers are not willing to pay for this special product.

Conclusion

As the definitions of local products in different references are manifold but quality criteria are excluded, further research is necessary to find a common definition that includes quality requirements. Awareness towards environmental and health care issues increases, but customers require ensured product quality and traceability, which – concerning local products – is hard to guarantee in many cases.

Information on locally produced products is very limited, which means that the marketing of such products should be increased. Marketing of each product separately is not cost effective, therefore the tools of collective marketing e.g. in forms of clusters, fairs should be utilised more actively. Besides marketing, awareness for the advantages of local products can be increased with on-site educational events. Farm visits, or guided tours – or more, active involvement in production processes not only increase consciousness, but also give first hand and reliable information on the quality and production of local products. With such training events and targeted marketing consumers' behaviour can be influenced in a positive way.

Local products can only increase competitiveness and sustainable growth in rural areas if rural and regional development concepts are dealt with in an integrated, complex way, and tools to improve competitiveness are imbedded in the everyday practice of multifunctional agriculture. Local products as tools of rural development:

- contribute to local employment – keeping people in rural areas (living in villages),
- increase added value and GDP in/of the region.

As well as:

- decrease the role of transportation (favourable for the environment),
- minimize marketing costs – using the different local sales channels,

- increase local and regional identity of people living in the region,
- contribute to the improvement of “green tourism” and active tourism.

Not to mention that:

- local products mean: healthy, high quality and fresh food – directly and quickly to customers (facilitating immediate feedback and regulation between the buyer and seller, as well).

In order to gain and keep the trust of customers, quality insurance of local products should be regulated. On the other hand, marketing skills of farmers and producers should be improved with trainings and advisory work. Without marketing approaches, direct sales remain nothing else than constraint or pressure, although it should be a consciously applied and adjusted sales channel.

Súhrn

Miestne výrobky veľkou mierou prispievajú k identifikácii jednotlivých usadlostí a regiónov, keďže sú založené na miestnych surovinách, miestnych prírodných zdrojoch a miestnej pracovnej sile. Táto štúdia predstavuje výsledky výskumu, ktorý sa uskutočnil v západnom transdunajskom regióne v Maďarsku a týkal sa regionálnych hodnôt a miestnych výrobkov. Zistili sme, že väčšina opýtaných nebola oboznámená s otázkami životného prostredia, poľnohospodárskou produkciou alebo miestnym spracovávaním potravín v regióne. Inovatívna a interaktívna vzdelávacia metóda Vidieckej aktivity vzdelávania (VAV) sa aplikuje za účelom zvýšenia úrovne vzdelania ako mladých, tak starších s cieľom oboznámenia sa a využitia ekonomického a sociálneho potenciálu (zahŕňajúc vidiecku identitu) regiónu. Výskum tiež pokryl skúmanie predajných kanálov, charakteristických pre predaj miestnych výrobkov. Štúdia podrobnejšie uvádza koziu farmu, kde sa vo veľkej miere používajú predajné metódy. Produkcia, marketing a predaj miestnych výrobkov zvyšuje konkurencieschopnosť vo vidieckych oblas-

tiach, ale len vtedy, ak sú miestne výrobky zahrnuté do praxe a ak sa aplikujú nástroje multifunkčného poľnohospodárstva, integrovaného vidieckeho a regionálneho rozvoja.

Kľúčové slová: miestne výrobky, západný transdunajský región, ekonomický a sociálny potenciál, predaj z farmy, konkurencieschopnosť, integrovaný vidiecky a regionálny rozvoj, miestne dedinské trhy, vidiecke vzdelávacie aktivity

References

- CSER, J. – KALMÁRNÉ, H. E. – SCHOCKEMÖHLE, J. 2008. A vidéki aktív tanulás módszere. In: *Gazdálkodás*, vol. 52, 2008, no. 6, p. 550–560.
- FEHÉR, I. 2007. A közvetlen élelmiszerértékesítés marketing lehetőségei és vidékfejlesztési sajátosságai. In: *A direktértékesítés jövője és lehetőségei az átalakuló mezőgazdasági piacokon : conference proceedings*. Mosonmagyaróvár, 2007.
- Termeljünk helyi terméket – Lesz munka, jobb lesz a gazdaság és még értékeket is őrzünk! 2008. In: *Nyugat.hu* [online] 2008. 04. 28. Availability <<http://munkaado.nyugat.hu/tartalom/cikk/34403>>.
- VARGA, Z. – KALMÁRNÉ, H. E. 2009. Helyi termékek jelentősége a vidékfejlesztésben. In: *Mezőgazdaság és a vidék jövőképe : az EU ismeretek oktatásának 10 éves jubileuma a karon : Mosonmagyaróvár, 2009. április 17–18. Mosonmagyaróvár : NYME MÉK, 2009, p. 281–288.*

Contact address:

Erika Kalmarne Hollosi, PhD, University of West-Hungary, Faculty of Agricultural and Food Sciences, Institute of Economic Sciences, Hungary – 9200 Mosonmagyaróvár, Var 2, phone: +36 96 566 643, Fax: +36 96 566 647, e-mail: hollonie@mtk.nyme.hu
 Zuzana Vargová, University of West-Hungary, Faculty of Agricultural and Food Sciences, Institute of Economic Sciences, Hungary – 9200 Mosonmagyaróvár, Var 2, phone: +36 96 566 643, Fax: +36 96 566 647, e-mail: vargazsuka@gmail.com